

31131414 '21914 14141414 141414 '1414 1414 14141414
 1414 141414141414 1414-1414 14
 1414 14141414 14141414
 : 141414 :

— 141414 1414 1414 1414 —
 141414 141414141414 1414-1414 14

141414 1414

141414 141414

પ્રથમી આવૃત્તિ : ૧૯૫૮

પાંચમું નવલકાવ્ય : ૧૯૬૨

કિંમત : બાર આના

: પ્રકાશક :

લાલભાઈ મણિલાલ રાહુ

શ્રી જીવન-મણિ સહવાચનમાળા ટ્રસ્ટ
હડીલાઈની વાડી સામે, દિલ્હી ઘરવાળા બહાર, અમદાવાદ

: મુદ્રક :

કાન્તિલાલ એમ. દેસાઈ : ચંદ્રિકા પ્રિન્ટરી

મિરજાપુર રોડ : અમદાવાદ

જેના નિમિત્તે બ્રહ્મદાસ્યાં
 વપ્તુ રિજ્જવત્તા તાપી
 તે
 બહેન કાન્તાને

—સારાનાથ

સત્સંગ, સત્શાસ્ત્ર અને સત્ગુરુ

...જે જે રૂઝા પુરુષોનાં વચનો છે તે સૌ આત્મવૃત્તિનો પ્રતિકાર કરવા પ્રત્યે જ પ્રવર્તે છે.

...આવંતાદિ વધવાને માટે, આણંદિયા કે મતના આશ્રય માટે, સંપ્રદાય ચલાવવા માટે કે પૂજ્યતાધાદિ પામવા માટે કોઈ મહાપુરુષનો કંઈ ઉપદેશ છે નહિ.

...પોતાને વિષે ઉત્પન્ન થતો હોય એવો મહિમાયોગ્ય ગુણ-તેથી ઉત્કર્ષ પામવું ઘટતું નથી : પણ અવપ પણ નિજહોય જોઈને ફરી ફરી પશ્ચાત્તાપમાં પડવું ઘટે છે : અને વિના પ્રમાદે તેથી પાછું ફરવું ઘટે છે.

...આ બતામણ સારી પુરુષનાં વચનોમાં સર્વત્ર રહી છે, અને તે ભાવ આવવા માટે સત્સંગ, સત્શાસ્ત્ર અને સત્ગુરુ આદિ સાધન ઠહ્યાં છે, જે અનન્ય નિમિત્ત છે.

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

વર્તનમાં બાળક યાચો !
સત્યમાં યુવાન યાચો !
જ્ઞાનમાં વૃદ્ધ યાચો !

૦

દિવસનો મગલ પ્રારંભ શુભ દર્શન, વિશુદ્ધ ચિંતન અને પવિત્ર વચનોથી કરવાનો આર્યાવર્તનો પ્રાચીન સંસ્કાર છે. રૂઝા પ્રભાતે જાગત થતો માનવી ધૃષ્ટદેવનું સ્મરણ કરે છે, પવિત્ર વચનો ઉચ્ચારે છે, અને ભાવિ પળો માટે શુભ પ્રાર્થના કરે છે. સ્વીકારી બહારની દુનિયામાં ડગ મૂકે છે.

મત્સંગ, સત્યાગ્રહ અને સદ્ગુરુનો આપણે ત્યાં બહુ ધ્યાન આપ્યો છે. અને ‘અનન્ય નિમિત્તો’ રીતે તેને કહેવામાં આવ્યો છે. આ ત્રિપુટી યોગ્ય રીતે આવી જાય, તો જ જીવનમંગલ પ્રાપ્ત થાય. અને આ માંગદ્યની ભક્તિ અને તે અંગેની તકેદારી માટે જ સામાયિક અને વ્યક્તિકમણનો આગ્રહ અનિવાર્ય રીતે સ્વીકારવામાં આવ્યો છે.

આધુનિક સાકલ્ય અને જીવનમાંગદ્યને દષ્ટિમાં રાખીને

‘ઉગમતે પ્રભાતે’ નામનો આ હુંદર પાંચ રચનામાં આવ્યો છે. આના રચયિતા છે આધુનિક યુગના મહાન જ્યોતિર્ધર અને અનુપમ જ્ઞાન-વૈરાગ્યના વારસાની ભેટ આપી જતાર શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર. સુસુક્ષ્મ જીવોને અનુલક્ષીને લખેલાં તેમનાં અપૂર્વ જ્ઞાનવારસા રૂપ કેટલાંક લખાણો અહીં લેવામાં આવ્યાં છે.

કેટલાક મહાન આત્માઓ જાણે ભવના દેરા પૂરા કરવા ભવ ધારે છે, અને આ પ્રકારનું તેમનું જીવન તપ, ત્યાગ અને ઉત્તમ આત્મચિંતન વડે કેસર-કન્તૂરીના કચારાની જેમ મધમધી ઊઠે છે.

આ મહાન આધ્યાત્મિક વિભૂતિનો જન્મ સૌરાષ્ટ્રમાં સં. ૧૯૨૪ ની કાર્તિકી પૂર્ણિમાએ થયો હતો. અવેરાતનો એમનો ધંધો હતો, પણ બાલ્યકાળથી આત્મિક અવેરાતની શોધખોળમાં મગ્ન હતા.

તેઓશ્રીએ દક્ષત દશ વર્ષની ઉંમરે આ પુસ્તકમાં આપેલ પુષ્પમાળા લખી : અને સોળ વર્ષે મોક્ષમાળા રચી. પૂર્વજન્મની કોઈ સિદ્ધિના બળ વગર આવું આત્મસાધનાના બળવાળું લખાણ અશક્ય છે. સુર વાચકને તરત જ માલુમ પડી જશે, કે આ જ્ઞાનઅવેરાત માત્ર ચાલુ ભવની સંપત્તિ ન જ હોય, આ તો ભવોભવની સાધના જ હોય.

અને જાણે માત્ર ભવનો દેરા પૂરા કરવો હોય તેમ સં. ૧૯૫૭ ના ચૈત્ર વદ પાંચમે માત્ર તેત્રીસ વર્ષની ઉંમરે તેઓએ દેહત્યાગ કર્યો.

ઘણાના પદ્યપ્રદર્શક, જીવનપ્રેરક એ જન્યા હતા. અંધારામાં અટવાતા જીવોને માટે એ સાર્થવાહસમા હતા. તેમાંય મહાત્મા ગાંધીજીના એ ગુરુ જન્યા હતા. મહાત્માજી લખે છે કે :

‘મેં ઘણાના જીવનમાંથી ઘણું લીધું છે, પણ સૌથી વધારે કોઈના જીવનમાંથી મેં ગ્રહણ કર્યું હોય તો તે કવિશ્રી (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર)ના જીવનમાંથી છે.’

દિનચર્યાની શરૂઆત માંગલિક કાર્યથી થવા ‘અનન્ય નિમિત્ત’ જે જે સાધનો કહ્યાં, તેમાંનો અતિ અદ્ય એક સંગ્રહ, એવા એ શુદ્ધ નિમિત્તરૂપ થવાના સદ્ આશયે ‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ નામક ગ્રંથમાંથી અત્ર મૂક્યો છે.

જિજ્ઞાસુ ભાઈ-ગણેનોને સદ્ધર્મજિજ્ઞાસા પ્રાપ્ત થવાને પરમ આધારરૂપ શ્રીસંતપુરુષોની વાણીનો વિશેષ વિશેષ પરિચય રાખવામાં ઉત્સાહિત કરો. અને પરિણામે તથા રૂપ શ્રી સત્યપુરુષની અતન્ય આશ્રયલક્ષિત, પરમ પ્રેમરૂપલક્ષિતની આરાધનામાં ઉજમાળતા થાયો ! જે લક્ષિત મુક્તિના સાધનરૂપ શ્રીજ્ઞાની પુરુષોએ ઉપદેશી છે.

આશા છે કે પ્રાતઃસ્મરણની જેમ આ વાંચી, વિચારી અને વર્તનમાં મૂકી સહુ કોઈ દિનનો મંગલ રીતે પ્રારંભ કરો.

“જયભિખુ”

“પ્રશસ્ત પુરુષની લક્ષિત કરો, તેનું સ્મરણ કરો; ગુણચિંતન કરો !” ઝૂં શાંતિ :

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

પરમ સુખસ્વરૂપ, પરમોત્કૃષ્ટ શાંત શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ
સમાધિને સર્વ કાળને માટે પામ્યા તે-

ભગવંતને નમસ્કાર.

તે પદમાં નિરંતર લક્ષરૂપ પ્રવાહ છે જેનો તે-

સત્યરૂપોને નમસ્કાર.

અનુક્રમણિકા

પુણ્યમાળા	૧	કર્મ	૩૮
નિત્યસ્મૃતિ	૧૫	સમ્યગ્દૃષ્ટિ	૪૧
સહજ પ્રકૃતિ	૧૬	ઉત્તમ ગૃહસ્થ	૪૭
પ્રશ્નોત્તર	૧૮	બાર ભાવના	૪૯
મુનિ-સમાગમ	૨૧	સત્સંગ	૫૧
અભયદાન	૩૦	સામાયિક વિચાર	૫૫
તપ	૩૩	પ્રતિક્રમણ વિચાર	૬૩
ભાવ	૩૪	સામાન્ય નિત્યનિયમ	૬૬
બ્રહ્મચર્ય	૩૪	પત્રધારા	૬૮
સંસારત્યાગ	૩૫	આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર	૭૭
સુદેવબક્તિ	૩૬	પત્ર	૯૪
નિત્યાર્થી ગુરુ	૩૭	ક્ષમાપના	૯૫
		આધ્યાત્મિક પદો ૯૭થી ૧૧૨	

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

[illegible]

ከ፡ኛ ይ ባላ፤ ሲባድ ካይደ ዎታኪተኩ በተከርከ፡ኛ እነሆ ጉፊ

* ୧୯୫୬ ମସିହା ୩୨ ଡି ୩୪୫୩ । ୩୫୫୫୫୫ । ୫୫୫୫୫୫ ୭୭

[illegible][illegible]

1814 1815 1816 1817 1818 1819 1820 1821 1822 1823 1824 1825 1826 1827 1828 1829 1830 1831 1832 1833 1834 1835 1836 1837 1838 1839 1840 1841 1842 1843 1844 1845 1846 1847 1848 1849 1850 1851 1852 1853 1854 1855 1856 1857 1858 1859 1860 1861 1862 1863 1864 1865 1866 1867 1868 1869 1870 1871 1872 1873 1874 1875 1876 1877 1878 1879 1880 1881 1882 1883 1884 1885 1886 1887 1888 1889 1890 1891 1892 1893 1894 1895 1896 1897 1898 1899 1900 1901 1902 1903 1904 1905 1906 1907 1908 1909 1910 1911 1912 1913 1914 1915 1916 1917 1918 1919 1920 1921 1922 1923 1924 1925 1926 1927 1928 1929 1930 1931 1932 1933 1934 1935 1936 1937 1938 1939 1940 1941 1942 1943 1944 1945 1946 1947 1948 1949 1950 1951 1952 1953 1954 1955 1956 1957 1958 1959 1960 1961 1962 1963 1964 1965 1966 1967 1968 1969 1970 1971 1972 1973 1974 1975 1976 1977 1978 1979 1980 1981 1982 1983 1984 1985 1986 1987 1988 1989 1990 1991 1992 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999 2000 2001 2002 2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010 2011 2012 2013 2014 2015 2016 2017 2018 2019 2020 2021 2022 2023 2024 2025 2026 2027 2028 2029 2030 2031 2032 2033 2034 2035 2036 2037 2038 2039 2040 2041 2042 2043 2044 2045 2046 2047 2048 2049 2050 2051 2052 2053 2054 2055 2056 2057 2058 2059 2060 2061 2062 2063 2064 2065 2066 2067 2068 2069 2070 2071 2072 2073 2074 2075 2076 2077 2078 2079 2080 2081 2082 2083 2084 2085 2086 2087 2088 2089 2090 2091 2092 2093 2094 2095 2096 2097 2098 2099 2100 2101 2102 2103 2104 2105 2106 2107 2108 2109 2110 2111 2112 2113 2114 2115 2116 2117 2118 2119 2120 2121 2122 2123 2124 2125 2126 2127 2128 2129 2130 2131 2132 2133 2134 2135 2136 2137 2138 2139 2140 2141 2142 2143 2144 2145 2146 2147 2148 2149 2150 2151 2152 2153 2154 2155 2156 2157 2158 2159 2160 2161 2162 2163 2164 2165 2166 2167 2168 2169 2170 2171 2172 2173 2174 2175 2176 2177 2178 2179 2180 2181 2182 2183 2184 2185 2186 2187 2188 2189 2190 2191 2192 2193 2194 2195 2196 2197 2198 2199 2200 2201 2202 2203 2204 2205 2206 2207 2208 2209 2210 2211 2212 2213 2214 2215 2216 2217 2218 2219 2220 2221 2222 2223 2224 2225 2226 2227 2228 2229 2230 2231 2232 2233 2234 2235 2236 2237 2238 2239 2240 2241 2242 2243 2244 2245 2246 2247 2248 2249 2250 2251 2252 2253 2254 2255 2256 2257 2258 2259 2260 2261 2262 2263 2264 2265 2266 2267 2268 2269 2270 2271 2272 2273 2274 2275 2276 2277 2278 2279 2280 2281 2282 2283 2284 2285 2286 2287 2288 2289 2290 2291 2292 2293 2294 2295 2296 2297 2298 2299 2300 2301 2302 2303 2304 2305 2306 2307 2308 2309 2310 2311 2312 2313 2314 2315 2316 2317 2318 2319 2320 2321 2322 2323 2324 2325 2326 2327 2328 2329 2330 2331 2332 2333 2334 2335 2336 2337 2338 2339 2340 2341 2342 2343 2344 2345 2346 2347 2348 2349 2350 2351 2352 2353 2354 2355 2356 2357 2358 2359 2360 2361 2362 2363 2364 2365 2366 2367 2368 2369 2370 2371 2372 2373 2374 2375 2376 2377 2378 2379 2380 2381 2382 2383 2384 2385 2386 2387 2388 2389 2390 2391 2392 2393 2394 2395 2396 2397 2398 2399 2400 2401 2402 2403 2404 2405 2406 2407 2408 2409 2410 2411 2412 2413 2414 2415 2416 2417 2418 2419 2420 2421 2422 2423 2424 2425 2426 2427 2428 2429 2430 2431 2432 2433 2434 2435 2436 2437 2438 2439 2440 2441 2442 2443 2444 2445 2446 2447 2448 2449 2450 2451 2452 2453 2454 2455 2456 2457 2458 2459 2460 2461 2462 2463 2464 2465 2466 2467 2468 2469 2470 2471 2472 2473 2474 2475 2476 2477 2478 2479 2480 2481 2482 2483 2484 2485 2486 2487 2488 2489 2490 2491 2492 2493 2494 2495 2496 2497 2498 2499 2500 2501 2502 2503 2504 2505 2506 2507 2508 2509 2510 2511 2512 2513 2514 2515 2516 2517 2518 2519 2520 2521 2522 2523 2524 2525 2526 2527 2528 2529 2530 2531 2532 2533 2534 2535 2536 2537 2538 2539 2540 2541 2542 2543 2544 2545 2546 2547 2548 2549 2550 2551 2552 2553 2554 2555 2556 2557 2558 2559 2560 2561 2562 2563 2564 2565 2566 2567 2568 2569 2570 2571 2572 2573 2574 2575 2576 2577 2578 2579 2580 2581 2582 2583 2584 2585 2586 2587 2588 2589 2590 2591 2592 2593 2594 2595 2596 2597 2598 2599 2600 2601 2602 2603 2604 2605 2606 2607 2608 2609 2610 2611 2612 2613 2614 2615 2616 2617 2618 2619 2620 2621 2622 2623 2624 2625 2626 2627 2628 2629 2630 2631 2632

‘ገጽ ሀዘኔክ ይደርሰኝ ከዚህ ስላለሁ ጋር ይደርሰኝ ከሌላው ስላለሁ

‘ረድቶ ዲሞክራሲያዊ ክብር ግዴታ አለብክህ’ የሆነ
 ደረጃ ላይ ይደርሳል። ‘የሀገር ደረጃ ላይ ይደርሳል’ ይሉ

ਪ੍ਰ ਮਹੀਮਾ ਪੁਰੇ ਲ ਮੁਖਿਮੇ ਮ.ਭੁ ੬੬

•. ལྱི་ཁྱི་ མེད་ ལྷོ་ལྷོ་ ལྷོ་ལྷོ་

කළ 'ජි. එස්. ප්‍රියන්තකරයා' විසින් 1952 ටික

—‘ସ୍ୱାଧୀନ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ୬୫ ୬୬

—: ଶି. ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରା. ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହା ଏକ ସମସ୍ୟା ।
ଏହା ଏକ ସମସ୍ୟା । ଏହା ଏକ ସମସ୍ୟା ।

'હોલિય પોલિ પોલિ' હોલિય પોલિ પોલિ ૧૫ ૨૬ ૩૭
 ૧૫.૨૬ ૩૭ ૪૮ ૫૯ ૬૦ ૭૧ ૮૨ ૯૩ ૧૦૪ ૧૧૫ ૧૨૬ ૧૩૭ ૧૪૮ ૧૫૯ ૧૭૦ ૧૮૧ ૧૯૨ ૨૦૩ ૨૧૪ ૨૨૫ ૨૩૬ ૨૪૭ ૨૫૮ ૨૬૯ ૨૮૦ ૨૯૧ ૩૦૨ ૩૧૩ ૩૨૪ ૩૩૫ ૩૪૬ ૩૫૭ ૩૬૮ ૩૭૯ ૩૯૦ ૪૦૧ ૪૧૨ ૪૨૩ ૪૩૪ ૪૪૫ ૪૫૬ ૪૬૭ ૪૭૮ ૪૮૯ ૫૦૦ ૫૧૧ ૫૨૨ ૫૩૩ ૫૪૪ ૫૫૫ ૫૬૬ ૫૭૭ ૫૮૮ ૫૯૯ ૬૦૦ ૬૧૧ ૬૨૨ ૬૩૩ ૬૪૪ ૬૫૫ ૬૬૬ ૬૭૭ ૬૮૮ ૬૯૯ ૭૦૦ ૭૧૧ ૭૨૨ ૭૩૩ ૭૪૪ ૭૫૫ ૭૬૬ ૭૭૭ ૭૮૮ ૭૯૯ ૮૦૦ ૮૧૧ ૮૨૨ ૮૩૩ ૮૪૪ ૮૫૫ ૮૬૬ ૮૭૭ ૮૮૮ ૮૯૯ ૯૦૦ ૯૧૧ ૯૨૨ ૯૩૩ ૯૪૪ ૯૫૫ ૯૬૬ ૯૭૭ ૯૮૮ ૯૯૯ ૧૦૦ ૧૦૧ ૧૦૨ ૧૦૩ ૧૦૪ ૧૦૫ ૧૦૬ ૧૦૭ ૧૦૮ ૧૦૯ ૧૧૦ ૧૧૧ ૧૧૨ ૧૧૩ ૧૧૪ ૧૧૫ ૧૧૬ ૧૧૭ ૧૧૮ ૧૧૯ ૧૨૦ ૧૨૧ ૧૨૨ ૧૨૩ ૧૨૪ ૧૨૫ ૧૨૬ ૧૨૭ ૧૨૮ ૧૨૯ ૧૩૦ ૧૩૧ ૧૩૨ ૧૩૩ ૧૩૪ ૧૩૫ ૧૩૬ ૧૩૭ ૧૩૮ ૧૩૯ ૧૪૦ ૧૪૧ ૧૪૨ ૧૪૩ ૧૪૪ ૧૪૫ ૧૪૬ ૧૪૭ ૧૪૮ ૧૪૯ ૧૫૦ ૧૫૧ ૧૫૨ ૧૫૩ ૧૫૪ ૧૫૫ ૧૫૬ ૧૫૭ ૧૫૮ ૧૫૯ ૧૬૦ ૧૬૧ ૧૬૨ ૧૬૩ ૧૬૪ ૧૬૫ ૧૬૬ ૧૬૭ ૧૬૮ ૧૬૯ ૧૭૦ ૧૭૧ ૧૭૨ ૧૭૩ ૧૭૪ ૧૭૫ ૧૭૬ ૧૭૭ ૧૭૮ ૧૭૯ ૧૮૦ ૧૮૧ ૧૮૨ ૧૮૩ ૧૮૪ ૧૮૫ ૧૮૬ ૧૮૭ ૧૮૮ ૧૮૯ ૧૯૦ ૧૯૧ ૧૯૨ ૧૯૩ ૧૯૪ ૧૯૫ ૧૯૬ ૧૯૭ ૧૯૮ ૧૯૯ ૨૦૦ ૨૦૧ ૨૦૨ ૨૦૩ ૨૦૪ ૨૦૫ ૨૦૬ ૨૦૭ ૨૦૮ ૨૦૯ ૨૧૦ ૨૧૧ ૨૧૨ ૨૧૩ ૨૧૪ ૨૧૫ ૨૧૬ ૨૧૭ ૨૧૮ ૨૧૯ ૨૨૦ ૨૨૧ ૨૨૨ ૨૨૩ ૨૨૪ ૨૨૫ ૨૨૬ ૨૨૭ ૨૨૮ ૨૨૯ ૨૩૦ ૨૩૧ ૨૩૨ ૨૩૩ ૨૩૪ ૨૩૫ ૨૩૬ ૨૩૭ ૨૩૮ ૨૩૯ ૨૪૦ ૨૪૧ ૨૪૨ ૨૪૩ ૨૪૪ ૨૪૫ ૨૪૬ ૨૪૭ ૨૪૮ ૨૪૯ ૨૫૦ ૨૫૧ ૨૫૨ ૨૫૩ ૨૫૪ ૨૫૫ ૨૫૬ ૨૫૭ ૨૫૮ ૨૫૯ ૨૬૦ ૨૬૧ ૨૬૨ ૨૬૩ ૨૬૪ ૨૬૫ ૨૬૬ ૨૬૭ ૨૬૮ ૨૬૯ ૨૭૦ ૨૭૧ ૨૭૨ ૨૭૩ ૨૭૪ ૨૭૫ ૨૭૬ ૨૭૭ ૨૭૮ ૨૭૯ ૨૮૦ ૨૮૧ ૨૮૨ ૨૮૩ ૨૮૪ ૨૮૫ ૨૮૬ ૨૮૭ ૨૮૮ ૨૮૯ ૨૯૦ ૨૯૧ ૨૯૨ ૨૯૩ ૨૯૪ ૨૯૫ ૨૯૬ ૨૯૭ ૨૯૮ ૨૯૯ ૩૦૦ ૩૦૧ ૩૦૨ ૩૦૩ ૩૦૪ ૩૦૫ ૩૦૬ ૩૦૭ ૩૦૮ ૩૦૯ ૩૧૦ ૩૧૧ ૩૧૨ ૩૧૩ ૩૧૪ ૩૧૫ ૩૧૬ ૩૧૭ ૩૧૮ ૩૧૯ ૩૨૦ ૩૨૧ ૩૨૨ ૩૨૩ ૩૨૪ ૩૨૫ ૩૨૬ ૩૨૭ ૩૨૮ ૩૨૯ ૩૩૦ ૩૩૧ ૩૩૨ ૩૩૩ ૩૩૪ ૩૩૫ ૩૩૬ ૩૩૭ ૩૩૮ ૩૩૯ ૩૪૦ ૩૪૧ ૩૪૨ ૩૪૩ ૩૪૪ ૩૪૫ ૩૪૬ ૩૪૭ ૩૪૮ ૩૪૯ ૩૫૦ ૩૫૧ ૩૫૨ ૩૫૩ ૩૫૪ ૩૫૫ ૩૫૬ ૩૫૭ ૩૫૮ ૩૫૯ ૩૬૦ ૩૬૧ ૩૬૨ ૩૬૩ ૩૬૪ ૩૬૫ ૩૬૬ ૩૬૭ ૩૬૮ ૩૬૯ ૩૭૦ ૩૭૧ ૩૭૨ ૩૭૩ ૩૭૪ ૩૭૫ ૩૭૬ ૩૭૭ ૩૭૮ ૩૭૯ ૩૮૦ ૩૮૧ ૩૮૨ ૩૮૩ ૩૮૪ ૩૮૫ ૩૮૬ ૩૮૭ ૩૮૮ ૩૮૯ ૩૯૦ ૩૯૧ ૩૯૨ ૩૯૩ ૩૯૪ ૩૯૫ ૩૯૬ ૩૯૭ ૩૯૮ ૩૯૯ ૪૦૦ ૪૦૧ ૪૦૨ ૪૦૩ ૪૦૪ ૪૦૫ ૪૦૬ ૪૦૭ ૪૦૮ ૪૦૯ ૪૧૦ ૪૧૧ ૪૧૨ ૪૧૩ ૪૧૪ ૪૧૫ ૪૧૬ ૪૧૭ ૪૧૮ ૪૧૯ ૪૨૦ ૪૨૧ ૪૨૨ ૪૨૩ ૪૨૪ ૪૨૫ ૪૨૬ ૪૨૭ ૪૨૮ ૪૨૯ ૪૩૦ ૪૩૧ ૪૩૨ ૪૩૩ ૪૩૪ ૪૩૫ ૪૩૬ ૪૩૭ ૪૩૮ ૪૩૯ ૪૪૦ ૪૪૧ ૪૪૨ ૪૪૩ ૪૪૪ ૪૪૫ ૪૪૬ ૪૪૭ ૪૪૮ ૪૪૯ ૪૫૦ ૪૫૧ ૪૫૨ ૪૫૩ ૪૫૪ ૪૫૫ ૪૫૬ ૪૫૭ ૪૫૮ ૪૫૯ ૪૬૦ ૪૬૧ ૪૬૨ ૪૬૩ ૪૬૪ ૪૬૫ ૪૬૬ ૪૬૭ ૪૬૮ ૪૬૯ ૪૭૦ ૪૭૧ ૪૭૨ ૪૭૩ ૪૭૪ ૪૭૫ ૪૭૬ ૪૭૭ ૪૭૮ ૪૭૯ ૪૮૦ ૪૮૧ ૪૮૨ ૪૮૩ ૪૮૪ ૪૮૫ ૪૮૬ ૪૮૭ ૪૮૮ ૪૮૯ ૪૯૦ ૪૯૧ ૪૯૨ ૪૯૩ ૪૯૪ ૪૯૫ ૪૯૬ ૪૯૭ ૪૯૮ ૪૯૯ ૫૦૦ ૫૦૧ ૫૦૨ ૫૦૩ ૫૦૪ ૫૦૫ ૫૦૬ ૫૦૭ ૫૦૮ ૫૦૯ ૫૧૦ ૫૧૧ ૫૧૨ ૫૧૩ ૫૧૪ ૫૧૫ ૫૧૬ ૫૧૭ ૫૧૮ ૫૧૯ ૫૨૦ ૫૨૧ ૫૨૨ ૫૨૩ ૫૨૪ ૫૨૫ ૫૨૬ ૫૨૭ ૫૨૮ ૫૨૯ ૫૩૦ ૫૩૧ ૫૩૨ ૫૩૩ ૫૩૪ ૫૩૫ ૫૩૬ ૫૩૭ ૫૩૮ ૫૩૯ ૫૪૦ ૫૪૧ ૫૪૨ ૫૪૩ ૫૪૪ ૫૪૫ ૫૪૬ ૫૪૭ ૫૪૮ ૫૪૯ ૫૫૦ ૫૫૧ ૫૫૨ ૫૫૩ ૫૫૪ ૫૫૫ ૫૫૬ ૫૫૭ ૫૫૮ ૫૫૯ ૫૬૦ ૫૬૧ ૫૬૨ ૫૬૩ ૫૬૪ ૫૬૫ ૫૬૬ ૫૬૭ ૫૬૮ ૫૬૯ ૫૭૦ ૫૭૧ ૫૭૨ ૫૭૩ ૫૭૪ ૫૭૫ ૫૭૬ ૫૭૭ ૫૭૮ ૫૭૯ ૫૮૦ ૫૮૧ ૫૮૨ ૫૮૩ ૫૮૪ ૫

તેમ નવું વૈર વધારીશ નહીં, કારણ વૈર કરી દેટલા કાળનું સુખ ભોગવવું છે એ વિચાર તત્ત્વજ્ઞાનીઓ કરે છે.

મહારાણી હિંસાયુક્ત બ્યાપારમાં આજે પડવું પડતું હોય તો અટકજે.

બહોળી લક્ષ્મી મળતાં છતાં આજે અન્યાયથી દાર્દ્ર નો જીવ જતો હોય તો અટકજે.

વખત અમૂલ્ય છે, એ વાત વિચારી આજના દિવસની રૂ. ૧૬,૦૦૦ વિપણનો ઉપયોગ કરજે.

વાસ્તવિક સુખ માત્ર વિરાગમાં છે, માટે જંજળભોહિનીથી આજે અલ્પંતરભોહિની વધારીશ નહીં.

નવરાશનો દિવસ હોય તો આગળ કહેલી સ્વતંત્રતા પ્રમાણે ચાલજે.

દાર્દ્ર પ્રકારની નિષ્પાપી ગમ્મત કિંવા અન્ય કંઈ નિષ્પાપી સાધન આજની આનંદનીયતાને માટે શોધજે.

સુયોજક કૃત્ય કરવામાં દોરાવું હોય તો વિલંબ કરવાનો આજનો દિવસ નથી, કારણ આજ જોવો મંગળ-દાયક દિવસ બીજો નથી.

- ૭૮ કંઈ પરોપકાર, દાન, લાભ કે અન્યતું હિત કરીને
આવ્યો હો તો આનંદ માન, નિરાશિમાની રહે.
- ૭૯ જાણતાં અજાણતાં પણ વિપરીત થયું હોય તો હવે તે
માટે અટકજે.
- ૮૦ વ્યવહારનો નિયમ રાખજે અને નવરાશે સંસારની
નિવૃત્તિ શોધજે.
- ૮૧ આજ જોયો ઉત્તમ દિવસ ભોગવ્યો, તેવી તારી જિંદગી
ભોગવવાને માટે તું આનંદિત થા તોજ આ ૦-
- ૮૨ આજ જે પળે તું મારી કથા મનન કરે છે, તે જ તારું
આયુષ્ય સમજી સદ્વૃત્તિમાં દોરાજે.
- ૮૩ સત્પુરુષ વિદુરના કહ્યા પ્રમાણે આજે એવું કૃત્ય કરજે
કે રાત્રે સુખે સુવાય.
- ૮૪ આજનો દિવસ સોનેરી છે, પવિત્ર છે, કૃતકૃત્ય થવારૂપ
છે, એમ સત્પુરુષોએ કહ્યું છે; માટે માન્ય કર.
- ૮૫ જન્મ બને તેમ આજના દિવસ સંબંધી, સ્વપત્ની
સંબંધી પણ વિપયાસક્ત ઓછો રહેજે.
- ૮૬ આત્મિક અને શારીરિક શક્તિની દિવ્યતાનું તે મૂળ
છે, એ જ્ઞાનીઓનું અનુભવસિદ્ધ વચન છે.

૧૩ જ્ઞાનચર્યા અને વિદ્યાવિલાસમાં તથા શાસ્ત્રાધ્યયનમાં ગૂંથાવું.

૧૪ ગંભીરતા રાખવી.

૧૫ સંસારમાં રહ્યા છતાં ને તે નીતિથી ભોગવતાં છતાં, વિદેહી દશા રાખવી.

૧૬ પરમાત્માની ભક્તિમાં ગૂંથાવું.

૧૭ પરનિંદા એજ સખળ પાપ માનવું.

૧૮ દુર્જનતા કરી ફાવવું એ જ હારવું, એમ માનવું.

૧૯ આત્મજ્ઞાન અને સજ્જનસંગત રાખવાં.

પ્રશ્નો

ઉત્તર

- ૯ સદા જાગૃત ઢાણુ ? ૯ વિવેકી.
- ૧૦ આ દુનિયામાં નરક ૧૦ પરતંત્રતા (પરવશ
જવું દુઃખ શું ? રહેવું તે).
- ૧૧ અસ્થિર વસ્તુ શું ? ૧૧ યૌવન, લક્ષ્મી અને
આયુષ્ય.
- ૧૨ આ જાગતમાં અતિ ૧૨ સ્ત્રીચરિત્ર અને તેથી
ગહન શું ? વધારે પુરુષચરિત્ર.
- ૧૩ ચંદ્રમાનાં કિરણો ૧૩ સુખતિ ને સજ્જન.
સમાન ચેતકીર્તિને
- ધારણ કરનાર ઢાણુ ?
- ૧૪ જને ચાર પાણુ લઈ શકે ૧૪ વિદ્યા, સત્ય અને
નહીં તેવો ખજનો શું ? શિયળ પ્રત.
- ૧૫ જીવતું સદા અનર્થ ૧૫ આર્ત અને રૌદ્રધ્યાન.
કરનાર ઢાણુ ?
- ૧૬ અંધ ઢાણુ ? ૧૬ કામી અને રાગી.
- ૧૭ બહેરો ઢાણુ ? ૧૭ જે હિતકારી વચનને
સાંભળે નહીં તે.

‘ગુલશિ દુભ

શિસિ ‘પર લાલપુત્ર ટે

ઃ તિશુ કમળોં ભર ટે

ઃ તિ હાલુ

‘પદારાત્ન પ્રદારાત્રે બે

ભભાતે ભભાત્રે ભર બે

‘સંગિત (પ્રગટ)

ઃ તિશુ

પદારાત્ન દુભ પ્રગટિ ઠે

હાલુ ભરત્રે ભભાત્રે ઠે

ઃ તિ દાપર

‘ગુલશિ, શિશુ, મિત્ર ત્રે

ભઃકે ભર શિ પ્રગટાત્રે ત્રે

‘પ્ર શર

પ્રશર પ મિત્રાત્રે

ઃ તિશુ ભરત્રે ત્રે

હાલુ ભરત્રે ભભાત્રે ત્રે

પ્રગટ

પ્રગટ

[૪]

રાજા—હે મુનિરાજા! આજે હું આપના દર્શન કરીને
કૃતાર્થ થયો છું. એક વાર મારું અમથડીએ બનેલું, તેમજ
અગાઉ બનેલું સાંભળવા યોગ્ય ચરિત્ર સાંભળી લઈને, પછી
મને આપના પવિત્ર જૈનધર્મનો સત્ત્વગુણી ઉપદેશ કરો.
(આટલું બોલ્યા પછી તે બંધ રહ્યો.)

મુનિ—હે રાજા! ધર્મને લગતું તારું ચરિત્ર હોય તો
ભલે આનંદ સહિત કહી બતાવ.

રાજા—(મનમાં) અહો! આ મહા મુનિરાજે હું રાજા છું
એમ ક્યાંથી બાણ્યું? હશે. એ વાત પછી. હમણાં તો પરણે
તેને જ ગાઉં. (પ્રસિદ્ધ) હે ભગવન્! મેં એક પછી એક એમ
અનેક ધર્મો અવલોકન કર્યા. પરંતુ તે પ્રત્યેક ધર્મમાંથી મારી
દેટલાંક કારણોથી આસ્થા ભઠી ગઈ.

‘જે જગદેશ્વરે પર્વ પડવું કર્યો ત્યારે તેમાં યજ્ઞ વિગતરીને, પરંતુ પાડવણી જેવું જાણે સંગ થાય કે અમેર્યા આસક્તિ એકદમ નાશ થઈ જાય. એ કે આમ થવાનું કેટલાંક કારણો પણ હતાં. એક મારી મનોવૃત્તિ એવી જ હતી એમ નોંધવું. ડાર્ક ધર્મમાં ધર્મગુરુઓનું ધૂનપણું દેખીને તે ધર્મ છોડીને જે બીજો સ્વીકૃત કર્યો. વળી તેમાં ડાર્ક વ્યભિચાર જવી છીટ દેખીને તે મૂઢી દઈને ત્રીજો ગ્રહણ કર્યો. વળી તેમાં વિરાયુક્ત સિદ્ધાન્તો દેખવાથી તે તજ દઈને ચોથો ગ્રહણ કર્યો. વળી તે તજ દેવાની ડાર્ક કારણથી ફરજ પડવાથી તે મૂઢીને પાંચમો ધર્મ ગ્રહણ કર્યો. એમ અનેક ધર્મ જૈનધર્મ સિવાયના લીધા અને મૂક્યા.’

‘જૈનધર્મનો એકલો વરાગ્ય જ દેખીને મુગથી તે ધર્મ પર મને ભાવ ચોંટ્યો જ નહોતો. ધણા ધર્મની લે-મેલમાં મેં છેવટે આવો સિદ્ધાંત નક્કી કર્યો કે બધાય ધર્મ મિથ્યા છે, ધર્મચાર્યોએ જને જમ કુચ્ચું તેમ પોતાની કુચિ માફક પાખંડી બળો પાથરી છે, બાકી કશુંયે નથી. જે ધર્મ પાળવાનો સૃષ્ટિનો સ્વાભાવિક નિયમ હોત તો આખી સૃષ્ટિમાં એક જ ધર્મ કાં ન હોત ?’

‘આવા આવા તરંગોથી હું કેવળ નાસ્તિક થઈ

ગયો. સંસારીશૃંગાર એ જ મેં તો મોક્ષ ઠરાવ્યું. પાપ નથી, પ્રણય નથી, ધર્મ નથી, કર્મ નથી, સ્વર્ગ નથી, નરક નથી, એ સધળાં પાખંડો છે. જન્મ પામવાતું કારણ માત્ર સ્ત્રી-પુરુષનો સંયોગ છે, અને જરેણું વસ્ત્ર જેમ કાળે કરીને નાશ પામે છે તેમ આ કાયા હળવે હળવે ધસાઈ છેવટે જીવનરહિત થઈ જઈ નાશ પામે છે. બાકી સધળું મિથ્યા છે.

‘આયું મારા અંતઃકરણમાં દૃઢ થવાથી મને જન્મ રચ્યું, મને જન્મ ગમ્યું’ અને મને જન્મ પાલવ્યું તેમ વર્તવા માંડ્યું. અની-તિનાં આવરણ કરવા માંડ્યાં. રાંકડી ડેંચતને પીડવામાં દોઈ પણ પ્રકારની કયાશ મેં રાખી નહીં. શિયળવંતી મુંઢરીઓના શિય-ળલાંગ કરાવીને મેં આકરા કેર બોલાવી દેવામાં દોઈ પણ પ્રકારની ખામી રાખી નહીં. સજ્જનોને દંડવામાં, સંતોને રિખાવવામાં અને દુર્જનોને સુખ દેવામાં મેં એટલાં પાપ કર્યાં છે કે દોઈ પણ પ્રકારની ન્યૂતના રાખી નથી.

‘હું’ ‘તારું’ ‘છું’ કે મેં એટલાં પાપ કર્યાં છે કે એ પાપનો એક પ્રબળ પર્વત બાંધ્યો હોય તો તે મેડુથી પણ સત્રાયો થાય ! આ સધળું થવાતું કારણ માત્ર હુગ્યા ધર્મચાર્યો હતા. આવી ને આવી ચંડાળમતિ મારી હમણાં સુધી રહી. માત્ર અદ્ભુત કૌતુક બન્યું કે જથી મને શુદ્ધ આસ્તિકતા

આવી ગઈ.

‘હવે એ કૌતુક હું આપની સમક્ષ નિવેદન કરું છું:—

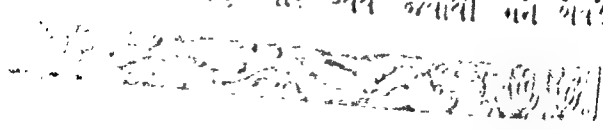
‘હું ઉજ્જયનીનગરીનો અધિપતિ છું. મારું નામ ચંદ્રસિંહ છે. ખાસ દયાળુઓનાં દિલ દુભાવવાને માટે હું પ્રખળ દળ લઈને આજે શિકારને માટે ચઢ્યો હતો.’

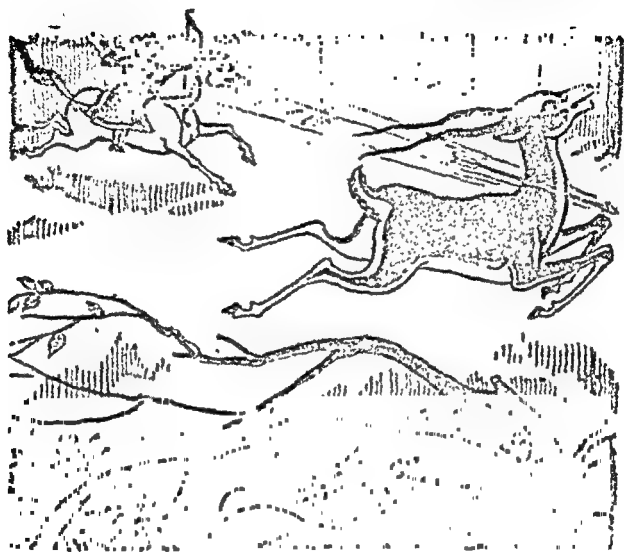
‘એક રંક હરણની પાછળ ધાતાં હું સૈન્યથી વિખૂટા પડ્યો. અને આ તરફ તે હરણની પાછળ અશ્વ દોડાવતો દોડાવતો નીકળી પડ્યો.’

‘પોતાનો જન ખચાવવાને માટે ઠાને ખાએશ ન હોય! અને તેમ કરવા માટે એ બિચારા હરણે દોડવામાં કશીયે કચાશ રાખી નથી. પરંતુ એ બિચારાની પાછળ આ પાપી પ્રાણીએ પોતાનો જીવન ગુજરવા માટે અશ્વ દોડાવી તેની નજીકમાં આવવા કંઈ જોઈતી તદબીર કરી નથી!’

‘હોં! આ જાગમાં તે હરણને પેસતું દેખી કમાન તાર ખાતે ચડાવી એ ઊઠી મુક્યું. આ વખતે મારા પાપી અંગત સૂત્રમાં લેણમાન પગ દયાદેવીનો છાંટા નહોતો. આખી દુનિયાની દીવર અને અંદાળનો સરદાર તે હું જ હોઉં એવું મારું કમાનું કુર્વેણમાં આજ્ઞાં ખાતું હતું.’

‘તે સહીસ મારતું વીર અર્થ જવાથી મને એવું

પાપાવેશ ઊપજ્યો. તેથી મેં મારા ઘોડાને પગની પાની મારીને આ તરફ ખૂબ દોડાવ્યો. દોડાવતાં દોડાવતાં જવો આ સામી દેખાતી ગ્રાડીના ઘાડા મધ્ય ભાગમાં આવ્યો તેવો જ ઘોડો ઠોકર ખાઈને લથડ્યો. લથડ્યા ભેળો તે ભડકી ગયો. અને ભડકી ગયા ભેળો તે ઊભો થઈ રહ્યો.'

‘જવો ઘોડો લથડ્યો હતો તેવો જ મારો એક પગ એક

‘ખસત્રીને પાછા વળું તો કેમ?’ એમ પ્રશ્ન, ત્યાં તો તે તરફમાં ધાડાની ખીર પર રહેલી નાગી પોખા બાગની તકવાર દીડી. એટલે અહીં આગમનને મારા વિચાર તો પૂર્ણ થઈ રહ્યા. જ્યાં જોઉં ત્યાં મોત. પછી વિચાર શું કામ આવે!

‘મારે દિશાએ મોતે મોતાનો જખરજરત પડેશે એટલી મૂક્યો. હે મહા મુનિરાજ! આંતો અમરકારિક પરન્તુ ભયંકર દેખાવ જોઈને મને મારા જીવનની શંકા થઈ પડી. મારા વહાલો જીવ કે હું જીવી કરીને આખા ધ્રુવાંડના રાજ્યની તુલ્ય વૈભવ ભોગવું છું તે હવે આ નરદેહ તજીને આદ્યો જશે!! રે આદ્યો જશે!! અરે! અલારે મારી શી વિપરીત ગતિ થઈ પડી! મારા જવા પાપીને આમ જ જાહે.

‘હે પાપી જીવ! તુંજ તારાં કર્તવ્ય ભોગવ. તેં અનેકનાં કાળજાં ખાળ્યાં છે. તેં અનેક રંક પ્રાણીઓને દમ્યાં છે; તેં અનેક સંતોને સંતાપ્યા છે. તેં અનેક સતી સુંદરીઓનાં શિયળભંગ કર્યાં છે. તેં અનેક મનુષ્યોને અન્યાયથી દંડ્યા છે. દૂંકામાં તેં કાઈ પણ પ્રકારના પાપની કચાશ રાખી નથી. માટે રે પાપી જીવ! હવે તું જ તારાં ફળ ભોગવ. તું તને જમ ફાવે તેમ વર્તતો; અને તેની સાથે મદમાં આંધળો થઈને આમ પણ માનતો કે હું શું દુઃખી થવાનો હતો? મને શું કષ્ટ પડવાનાં હતાં? પણ રે પાપી

પ્રાણ! હવે જોઈ લે. તું એ તારા મિત્રા મહત્ત્વ ક્ષણ મોગવી
લે. પાપનું ક્ષણ તું માનતો હતો કે છે જ નહીં. પરંતુ જોઈ લે,
અત્યારે આ મુંઝે! એમ હું પદ્માત્માપમાં પડી ગયો. અરે!
હાય! હું હવે નહીં જ બચું! એ વિટંબના મને થઈ પડી.

‘આ વખતે મારા પાપી અંતઃકરણમાં એમ આવ્યું કે એ
અત્યારે મને દાર્દ્રિક આવીને એકદમ બચાવે તો કેવું માંગલિક
થાય! એ પ્રાણદાતા અબધરી જ માગે તે આપવા હું બંધાઉં. મારું
આખા માળવાદેશનું રાજ્ય તે માગે તો આપતાં દીલ ન કરું.
અને એટલું બધું આપતાં એ માગે તો મારી એક હજાર
નવચૌવના રાણીઓ આપી દઉં. એ માગે તો મારી અઢળક
રાજ્યસૂક્ષ્મી એના પદકમળમાં ધરું. અને એટલું બધું
આપતાં છતાં એ એ કહેતો હોય તો હું એનો જિંદગીપર્યંત
કિંકરનો કિંકર થઈને રહું. પરંતુ મને આ વખતે દાણ
જીવનદાન આપે!

‘આવા આવા તરંગમાં ગ્રાહાં ખાતો ખાતો હું તમારા
પવિત્ર જૈનધર્મમાં જીતરી પડ્યો. એના કથનનું મને
આ વખતે શાન થયું. એના પવિત્ર સિક્કાંતો આ વખતે
મારા અંતઃકરણમાં અસરકારક રીતે ઉતરી ગયા, અને
તેનું ખરેખરું મનન કરવા માંડ્યું, કે જ્યાં આ આપની
સમક્ષ આવવાને આ પાપી પ્રાણી પામ્યો. એ વિચાર્યું—

‘અમરવદાન’ એ સંપૂર્ણ દાન છે, એના નાનું એકે દાન નથી: આ સિદ્ધાંત પ્રથમ મારા અંતઃકરણે મનન કરવા માંડ્યો. અહો! આ એનો સિદ્ધાંત કેવો નિર્મળ અને પવિત્ર છે! કાઈપણ પ્રાણી જૂનને પીડવામાં મદાપાપ છે, એ વાત મને હાડોહાડ ઊતરી ગઈ—એવી ઊતરી ગઈ કે પાછી હજાર જન્મમાં તરે પણ ન ચસકે તેવી! આમ વિચાર પણ આવ્યો કે કદાપિ પુનર્જન્મ નહીં હોય એમ ઘટીબાર માનીએ તોપણ કરેલી હિંસાનું કિંચિત્ ફળ પણ આ જન્મમાં મળે છે ખરું જ. નહીં તો આવી તારી વિપરીત દશા ક્યાંથી હોત! તને હમેશાં શિકારનો પાપી શોખ લાગ્યો હતો, અને એ જ માટે થઈને તેં આજ આહી આહીને દયાળુઓનાં દિલ દુભવવાને આ તદ્દખીર કરી હતી. તો હવે આ તેનું ફળ તને મળ્યું. તું હવે કેવળ પાપી મોતના પંજમાં પડ્યો, તારામાં કેવળ હિંસામતિ ન હોત તો આવો વખત તને મળત કેમ? ન જ મળત. કેવળ આ તારી નીચ મનોવૃત્તિનું ફળ છે.

‘હે પાપી આત્મા! હવે તું આહીંથી એટલે આ દેહથી મુક્ત થઈ ગમે ત્યાં જ, તો પણ એ દયાને જ પાળજ. હવે તારે અને આ કાયાને જુદા પડવામાં શું ઢીલ રહી છે? માટે એ સત્ય, પવિત્ર અને અહિંસાયુક્ત જૈનધર્મના જટલા સિદ્ધાંતો તારાથી મનન થઈ શકે તેટલા કર અને તારા જીવની શાંતિ ઇચ્છ.’

‘જૈન ધર્મના સઘળા સિદ્ધાંતો જ્ઞાનદ્રષ્ટિએ અવલોકતાં અને સૂક્ષ્મ બુદ્ધિએ વિચારતાં ખરા જ છે. જમ અભયદાન સંબંધીનો તેનો અનુપમ સિદ્ધાન્ત આ વખતે તને તારા અનુભવથી ખરો લાગ્યો તેમ તેના બીજા સિદ્ધાન્તો પણ સૂક્ષ્મતાથી મનન કરતાં ખરા જ લાગશે. એમાં કંઈ ન્યૂનાધિક નથી જ.

‘સઘળા ધર્મોમાં દયા સંબંધી થોડો થોડો બોધ છે ખરો; પરંતુ એમાં તો જૈન તે જૈન જ છે. હરદાઈ પ્રકારે પણ જીણામાં જીણાં જંતુઓનો ખચાવ કરવો, તેને દાઈ પણ પ્રકારે દુઃખ ન આપવું એવા જૈનના પ્રબળ અને પવિત્ર સિદ્ધાન્તોથી બીજો કયો ધર્મ વધારે સાચો હતો?’

‘તેં એક પછી એક એમ અનેક ધર્મો લીધા મૂક્યા. પરંતુ તારે હાથ જૈનધર્મ આવ્યો જ નહી. રે! ક્યાંથી આવે? તારા અઢળક પુણ્યના ઉદય સિવાય ક્યાંથી આવે? ‘એ ધર્મ તો

ગંદો છે, નહીં નહીં મ્લેચ્છ જોવો છે. એ ધર્મને તે ઢાણ
અહણ કરે?' આમ ગણીને જતે તે ધર્મ તરફ દષ્ટિ સરખી
પણ ન કરી.

‘અરે? તું દષ્ટિ થું કરી શકે? તારા અનેક
તપને લીધે તું રાજા થયો. તો હવે નરકમાં જતો કેમ :
‘તપેશ્વરી તે રાજેશ્વરી અને રાજેશ્વરી તે નરકેશ્વરી
કહેવત તને તે ધર્મ હાથ લાગવાથી ખોટી ઠરત, અ
નરકે જતો અટકત.’

‘હે મૂઢાત્મા! આ સધળા વિચારો હવે તને
રહીને સૂઝે છે. પણ હવે એ સૂઝયું થું કામ આવે? કં
નહીં. પ્રથમથી જ સૂઝયું હોત તો આ દશા ક્યાંથી હે
થનારું થયું. પરંતુ હવે તારા અતઃકરાણુમાં દઢ કર કે એ
ધર્મ ખરો છે, એ જ ધર્મ પવિત્ર છે.’

અને હવે એના ખીજા સિદ્ધાંતો અવલોકન કર.

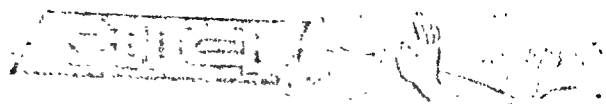

આ વિષય સંબંધી પણ એવું જ ઉપદેશ આપ્યો છે તે અનુપમ છે. અને તપના મદ્દન થાગરી હું માનવા દેશનું સમ્યક પાઠ્યો છું એમ કહેવાય છે, તે પણ ખરું જ છે.

મનચુષિ, વચનચુષિ અને કામચુષિ એ પણ એવું તપનાં પેટાં પાટ્યાં છે, તે પણ ખરાં છે. આમ કરવાથી કામગતિ શાપના વિકાસ શોભે યના યના કાળે કરીને લગ થઈ જાય છે, તેથી કરીને બંધાની કર્મજગત અટકી પડે છે. વૈશમ્ય સહિત કર્મ પણ પાળી શકાય છે, અને આતે એ મદ્દન સુખપ્રદ નીવડે છે. એ! એના આ સિદ્ધાન્ત પણ હવે સ્પષ્ટ છે!

બાવ વિને એણે કેવો ઉપદેશ આપ્યો છે! એ પણ
ખરો જ છે. બાવ વિના ધર્મ કેમ ફળીભૂત ગાય! બાવ વિના
ધર્મ હોય જ ક્યાંથી! બાવ એ તો ધર્મનું જીવન છે. જ્યાં-
સુધી બાવ ન હોય ત્યાંસુધી કંઈ વસ્તુ લાઠી લાગત તેમ હતું!
બાવ વિના ધર્મ પાળી શકાતો નથી. ત્યારે ધર્મ પાળ્યા વિના
મુક્તિ ક્યાંથી હોય! એ સિદ્ધાન્ત પણ એનો ખરો અને
અનુપમ છે.

ગ્રાંથાચાર્ય

અહો! પ્રત્યયર્થ સંબંધીનો એનો સિદ્ધાન્ત પણ ક્યાં
ઓછો છે? સધળા મહાવિકારોમાં કામવિકાર એ અગ્રેસર છે.
તેને દમન કરવો એ મહાદુર્ધટ છે. એને દહન કરવાથી ફળ
પણ મહા શાંતિકારક હોય, એમાં અતિશયોક્તિ શી? કશીયે
નહીં. દુઃસાધ્ય વિષયને સાધ્ય કરવો એ દુર્ધટ છે જ તો!
આ સિદ્ધાન્ત પણ એનો કેવો ઉપદેશજનક છે!

સંસારત્યાગ

સાધુ થવાનો એનો ઉપદેશ ફેટલાક વ્યર્થ ગણે છે, પરંતુ એ એમની કેવળ મૂર્ખતા છે. તેઓ એવો મત દર્શાવે છે કે ત્યારે સ્ત્રીપુરુષનું જોડું ઉત્પન્ન થવાની શી અગત્ય હતી ? પરંતુ એ એમની ભ્રમણા છે. આખી સૃષ્ટિ કંઈ મોક્ષે જવાની નથી. આતું જૈનનું એક વચન મેં સાંભળ્યું હતું. તે પ્રમાણે થોડા જ મોક્ષવાસી થઈ શકે, એવું મારી દૂક નજરમાં આવે છે. ત્યારે સંસાર પણ થોડા જ ત્યાગી શકે છે. એ ક્યાં છાતું છે ? સંસારત્યાગ કર્યા વિના મુક્તિ ક્યાંથી હોય ?

સ્ત્રીના શૃંગારમાં લુબ્ધ થઈ જવાથી ફેટલા બધા વિષયમાં લુબ્ધાઈ જવું પડે છે. સંતાન ઉત્પન્ન થાય છે, તેમને પાળવા-પોષવાં અને મોટાં કરનાં પડે છે, મારું તારું કરવું પડે છે, ઉદર ભરણાદિ માટે તરખડથી વ્યાપારાદિમાં કપટ વેતરવાં પડે છે. મનુષ્યોને ઠગવા, અને સોળ પંચ્યાં ખ્યાસી અને બે મૂક્યા છૂટના આવા પ્રપંચો લગાવવા પડે છે. અરે ! એવી તો અનેક જંજાળોમાં જોડાવું પડે છે. ત્યારે એવા પ્રપંચમાંથી તે મુક્તિ સાધ્ય દેણ કરી શકવાનો હોતો ? અને જન્મ, જરા,

મરણનાં દુઃખે કપાતો પાવતો તેના પાપનાં રહે. એ
બંધન ને માટે એ ઉપદેશ પણ એનો મહાન મંગલ કલક છે.

સુદેવભક્તિ

આ પણ એનો શિશ્નંત કંઈ જોતો તેનો નથી. જે કેવ
સંસારથી વિરક્ત થઈ, સત્યધર્મ પાળી અખંડ મુક્તિ
ભિરાજમાન થયા છે તેની ભક્તિ કાં સુખપ્રદ ન થાય.
એમની ભક્તિના સ્વાભાવિક ગુણ આપણે શિરેથી
ભવબંધનનાં દુઃખ ઉડાડી દે, એ કંઈ સંશયાત્મક નથી. એ
અખંડ પરમાત્માઓ કંઈ રાગ કે દ્વેષવાળા નથી, પરંતુ પરમ
ભક્તિનું એ સ્વતઃ કૃપા છે. અશ્વિનો સ્વભાવ જેમ ઉપ્સતાનો
છે તેમ એ તો રાગદ્વેષરહિત છે, પરંતુ તેની ભક્તિ ન્યાયમતે
ગુણદાયક છે? બાકી તો જે ભગવાન જન્મ, જરા તથા મરણનાં
દુઃખમાં દુઃખકાં માર્યા કરે તે શું તારી શકે? પથ્થર પથ્થરને
કેમ તારે? માટે એનો આ ઉપદેશ પણ દૃઢ હૃદયથી માન્ય
કરવા યોગ્ય છે.

ગાંધીજીનાં ચિંતન

જેને કોઈ પણ પ્રકારનો સ્વાર્થ નથી તેવા ગુરુ ધારણ કરવા જોઈએ, એ વાત કેવળ એની ખરી જ છે. જટિલો સ્વાર્થ હોય તેટલો ધર્મ અને વૈરાગ્ય જોડો હોય છે. સધળા ધર્મમાં ધર્મગુરુઓનો મેં સ્વાર્થ દીધો, પરંતુ તે એક જ નિવાય! ઉપાશ્રયમાં આવતી વેળા અપદ્મી જોખા કે પરાલી જરૂર લાવવાનો પણ એણે બોધ બોધ્યો નથી. અને એવી જ રીતે કોઈ પણ પ્રકારનું તેણે સ્વાર્થપણું ચલાવ્યું નથી. ત્યારે એવા ધર્મગુરુઓના આશ્રયથી મુક્તિ શા માટે ન મળે? મળે જ. આ એનો ઉપદેશ મહા શ્રેયસ્કર છે. નાવ પર્યરને તારે છે તેમ સદ્ગુરુ પોતાના શિષ્યને તારી શકે—ઉપદેશીને, તેમાં ખોટું શું?

સુખ અને દુઃખ, જન્મ અને મરણ આદિ સર્વ કર્મને આત્મીન રહેણું છે. જ્યાં જ્યાં અનાદિ કાળથી કર્મો કર્યે આવે છે, તેમાં ફળો પામનો અર્થ છે. આ ઉપદેશ પર અનુપમ જ છે.

કેટલાક કહે છે કે લાગવાન તે અપરાધની ક્ષમા કરે તો તે થઈ શકે છે. પરંતુ ના. એ એમની ભૂલ છે. આથી તે પરમાત્મા પાસે રાગદ્વેષવાળો હરે છે, અને આથી પાત્રને તેમ વર્તવાનું કાળે કરીને બને છે. એમ એ સઘળાં દોષનું કારણ પરમેશ્વર બને છે. ત્યારે આ વાત સત્ય કેમ કહેવાય ?

જૈનીનો સિદ્ધાંત કર્માનુસાર ફળનો છે તે જ સત્ય છે. આવો જ મત તેના તીર્થંકરોએ પણ દર્શિત કર્યો છે. એમણે પોતાની પ્રશંસા ઇચ્છી નથી, અને જો ઇચ્છે તો તે માનવાળા હરે. માટે એણે સત્ય પ્રરૂપું છે.

શ્રીર્તિને બહાને ધર્મવૃદ્ધિ કરી નથી, તેમજ તેમણે કાઈ પણ પ્રકારે પોતાનો સ્વર્થ ગબડાવ્યો પણ નથી. કર્મ સઘળાને

નડે છે. મને પણ કરેલાં કર્મ મૂકતાં નથી, અને તે ભોગવવાં પડે છે. આવાં વિભળ વચનો ભગવાન શ્રી વર્ધમાને કહ્યાં છે. અને તે વર્ણનને આકારે પાછાં દૃષ્ટાંતથી મજબૂત કર્યાં છે.

ઋષભદેવજી ભગવાનને ભરતેશ્વરે પૂછ્યું કે હે ભગવાન! હવે આપણા વંશમાં કોઈ તીર્થંકર થશે? ત્યારે આદિ તીર્થંકર ભગવાને કહ્યું કે હા, આ બહાર ગેઠેલા ત્રિદંડી વર્તમાન ચોવી-સીમાં ચોવીસમા તીર્થંકર થશે.

આ સાંભળી ભરતેશ્વરજી આનંદ પામ્યા, અને ત્યાંથી વિનયયુક્ત અભિવંદન કરીને જાણ્યા. બહાર આવીને ત્રિદંડીને વંદન કર્યું ત્યારે સૂચ્યું કે હમણાનું તારું પરાક્રમ જોઈને હું કંઈ વંદન કરતો નથી, પરંતુ તું વર્તમાન ચોવીસીમાં છેલ્લો તીર્થંકર—ભગવાન વર્ધમાનને નામે થવાનો છે તે પરાક્રમને લીધે વંદન કરું છું.

આ સાંભળી ત્રિદંડીજીનું મન પ્રકૃદ્વિસત થયું, અને અહંપદ આવી ગયું કે હું તીર્થંકર થાઉં તેમાં શી આશ્ચર્યતા?

‘મારો દાદો કોણ છે? આઘ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવજી.’

‘મારો પિતા કોણ છે? છ ખંડના રાજધિરાજ ચક્રવર્તી ભરતેશ્વર.’

‘મારું કુળ કયું છે? દંડિવાકુ. ત્યારે હું તીર્થંકર થાઉં’

એમાં શું ?

‘આમ અભિમાનના આવેશમાં હસ્યા, રમ્યા અને ફૂંકા માર્યા, જથી સત્તાવીશ શ્રેષ્ઠ, નેષ્ઠ ભવ બાંધ્યા. અને એ ભવ ભોગવ્યા પછી વર્તમાન ચોવીસીના છેલ્લા તીર્થંકર ભગવાન મહાવીરસ્વામી થયા.’

જે એમણે દીર્ઘિ કે સ્વાર્થ ખાતર ધર્મ પ્રવર્તાવ્યો હોત તો એ વાત તે પ્રગટ પણ કરત ? પરંતુ એનો સ્વાર્થ વગરનો ધર્મ તેથી ખરું કહેતાં કેમ અટકે ? જે ભાઈ ! મને પણ કર્મ મૂકતાં નથી, તો તમને કેમ મૂકશે ?

માટે કર્મવાળો આ પણ તેનો સિદ્ધાન્ત ખરો છે. જે એમનો સ્વાર્થ અને દીર્ઘિને બહાને ભુલાવવાનો ધર્મ હોત તો એ વાત એ પ્રદર્શિત પણ કરત ? જોનો સ્વાર્થ હોય તે તો આવી વાત કેવળ ભોંયમાં જ ભાંડારે. અને દેખાડે કે, નહીં, નહીં મને કર્મ નડતાં નથી. હું સમજાને જમ ચાહું તેમ કરી શકનાર તારણહાર છું. આવો ભપકો ભભકાવત. પરંતુ ભગવાન વર્ધમાન જેવા નિઃસ્વાર્થી અને સત્યાગ્રહને પોતાની જૂઠી પ્રશંસા કહેવા-કરવાનું છાજે જ કેમ ? એવા નિર્વિકારી પરમાત્મા તે જ ખરું બોધે. માટે આ પણ એનો સિદ્ધાન્ત કોઈ પણ પ્રકારે શંકા કરવા યોગ્ય નથી.

સમ્યગ્દષ્ટિ

સમ્યગ્દષ્ટિ એટલે ભણી દષ્ટિ. અપદ્ધાપાતે સારાસારે વિચારવું : તેનું નામ વિવેક દષ્ટિ અને વિવેકદાઢ એટલે સમ્યગ્દષ્ટિ. આ એમનું બોધવું નાદર્ય ખરું જ છે. વિવેક-દષ્ટિ વિના ખરું ક્યાંથી સૂઝે ? અને ખરું સૂઝ્યા વિના ખરું અણ્ય પણ ક્યાંથી થાય ? માટે સધળા પ્રકારે સમ્યગ્દષ્ટિનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. આ પણ એનું સૂચન શું બોધું શ્રેયસ્કર છે ?

અહિંસાગ્રહિત આ નવે સિદ્ધાંત, કે પાપી આત્મા ! ધણે સ્થળે જન મુનીશ્વરને ઉપદેશતાં તેં સાંભળ્યા હતા, પરંતુ તે વખતે તને ક્યાં ભણી દષ્ટિ જ હતી ?

એ એનાં નવે સિદ્ધાંતો કેવા નિર્ભળ છે ? એમાં તલભાર વંદારે કે જવભાર ઘટાડો નથી. કિંચિત્ એના ધર્મમાં મીનમેષ નથી. એમાં જટલું કંઈ છે તેટલું ખરું જ છે. મન, વચન અને કાયાનું દમન કરી આત્માની શાંતિ ઝરડો, એ જ એનું સ્થળે સ્થળે બોધવું છે.

એના પ્રત્યેક સિદ્ધાંતો સ્પષ્ટનિયમને સ્વાભાવિક રીતે

અનુસરતા છે. એને સિપાઈ સંખ્યાની જ વખતેશ આપ્યો છે, તે કેવો અસરવાર છે. એક પત્નીનત પ્રત્યેય, અને એક પતિવત સીમાએ તો (ચંચાર ન લગ્ન શકાય, અને કામ દહન ન થઈ શકે તો) પાળતાં જ. આમાં ઉભય પક્ષે કંટકું ફળ છે! એક તો મુક્તિમાર્ગ અને બીજો સંસાર માર્ગ, એ બન્નેમાં એથી લાભ છે. આજ સંસારનો લાભ એકલો તો જો. એક પત્નીવત (સીને પતિવત) પાળતાં પ્રત્યક્ષમાં પણ તેની સુમનઃકામના ધાર્યા પ્રમાણે પાર પડે છે. કીર્તિકર અને શરીરે પણ આશંક્યપ્રદ છે. આ પણ સંસારી લાભ.

પરસીગામી કલંકિત થાય છે. ચાંદી, પ્રમેદ અને ક્ષય આદિ રોગ સહન કરવા પડે છે, અને બીજાં અનેક દુરાચરણો વળગે છે. આ સધળું સંસારમાં પણ દુઃખકારક છે, તો તે મુક્તિમાર્ગમાં શા માટે દુઃખપ્રદ ન હોય? જો, કાઈને પોતાની પુનિત સ્ત્રીથી તેવો રોગ થયો સાંભળ્યો છે? માટે એના સિદ્ધાંતો બન્ને પક્ષે શ્રેયસ્કર છે.

સાચું તો સધળે સારું જ હોય ને! જીવું પાણી પીવા સંબંધીનો એનો ઉપદેશ સધળાઓને છે, અને છેવટ જ તેમ વર્તી ન શકે તેણે પણ ગાળ્યા વગર તો પાણી ન જ પીવું, આ સિદ્ધાંત બન્ને પક્ષે લાભદાયક છે.

પરંતુ હે દુરાત્મા ! તું માત્ર સંસારપક્ષ જ (તારી ટૂંક નજર છે તો) જો. એક તો રોગ થવાનો થોડો જ સંભવ રહે. અણુગળ પાણી પીનાથી ફટલીફટલી જાતના રોગોની ઉત્પન્નતા છે. વાળા, દાગળિયાં આદિ અનેક જાતના રોગોની ઉત્પત્તિ એથી જ છે. જ્યારે અહીં આગળ પવિત્ર રીતે લાભકારક છે, ત્યારે મુક્તિમતમાં શા માટે ન હોય ?

આ નવે શિક્ષાંતોમાં ફટલું બધું તત્ત્વ રહ્યું છે !

શિક્ષાંત છે તે એક ઝવેરાતની સેર છે. તેવી નવ શિક્ષાંતથી બનેલી આ નવસરી માળાજી અંતઃકરણરૂપી કાટમાં પહેરે તે શા માટે દિવ્ય સુખનો સોક્તા ન થાય ? ખરે અને નિઃસ્વાર્થ ધર્મ તો આ એક જ છે.

હે દુરાત્મા ! આ કાળો નાગ હવે પાસું ફેરવી તારા પર તાકી રહેવા તૈયાર થયો છે. માટે તું હવે તે ધર્મના 'નવકારસ્તોત્રને' સંભાર. અને હવે પછીના જન્મમાં પણ એ જ ધર્મ માગ.

આવું જ્યાં મારું મન થઈ ગયું અને “નમો અરિહંતાય” એ શબ્દ મુખથી કહું છું ત્યાં બીજું કીતુક થયું. જ ભયંકર નાગ મારો પ્રાણ લેવા માટે પાસું ફેરવતો હતો તે કાળો નાગ ત્યાંથી હળવેથી ખસી જઈ રાફડા તરફ જતો જણાયો. એના મનથી જ એવી ઇચ્છા ઉપજી કે હું હળવે હળવે ખસકી જઉં,

અનુરાગતા છે. એણે શિવન સંગની જ ઉપદેશ આપ્યા છે, તે કેવો અસરજનક છે. એક પત્નીવત પ્રવેશ્ય, અને એક પતિવત સ્ત્રીબાંધ તો (સંસાર ન તજી શકાય, અને કામ દહન ન થઈ શકે તો) પાળતું જ. આમાં ઉભય પક્ષે ઠેકથું ફળ છે. એક તો મુક્તિમાર્ગ અને બીજો સંસાર માર્ગ, એ બન્નેમાં એથી લાભ છે. આજ સંસારનો લાભ એકલો તો જો. એક પત્નીવત (સ્ત્રીને પતિવત) પાળતાં પ્રત્યક્ષમાં પણ તેની સુમનઃકામના ધાર્યા પ્રમાણે પાર પડે છે. કીર્તિકર અને શરીરે પણ આરોગ્યપ્રદ છે. આ પણ સંસારી લાભ.

પરસ્ત્રીગામી કલંકિત થાય છે. ચાંદી, પ્રમેદ અને ક્ષય. આદિ રોગ સહન કરવા પડે છે, અને બીજાં અનેક દુરાચરણો વળગે છે. આ સધળું સંસારમાં પણ દુઃખકારક છે, તો તે મુક્તિમાર્ગમાં શા માટે દુઃખપ્રદ ન હોય? જો, કાઈને પોતાની પુનિત સ્ત્રીથી તેવો રોગ થયો સાંભળ્યો છે? માટે એના સિદ્ધાંતો બન્ને પક્ષે શ્રેયસ્કર છે.

સાચું તો સધળે સારું જ હોય ને! જાતું પાણી પીવા સંબંધીનો એનો ઉપદેશ સધળાઓને છે, અને છેવટ જ તેમ વર્તી ન શકે તેણે પણ ગાળ્યા વગર તો પાણી ન જ પીવું, આ સિદ્ધાંત બન્ને પક્ષે લાભદાયક છે.

પરંતુ દે હુસત્યા ! તું માત્ર સંસારપક્ષ જ (નારી દૂક નગર છે તો) એ. એક તો રોગ થવાનો થોડો જ સંભવ રહે. આશુગળ પાણી પીવાથી ફેટલી ફેટલી જતના રોગોની ઉત્પત્તિ છે. વાળા, દાગળિયાં આદિ અનેક જનના રોગોની ઉત્પત્તિ એથી જ છે. જ્યારે અહીં આગળ પવિત્ર રીતે લાભકારક છે, ત્યારે સુખિમનમાં શા માટે ન હોય !

આ નવે સિદ્ધાંતમાં ફેટકું ખડું તત્ત્વ રહ્યું છે !

સિદ્ધાંત છે તે એક ઝવેરાનની શેર છે. તેથી નવ સિદ્ધાંતથી અનેલી આ નવસરી માળા જ અંતઃકરણરૂપી ટાટમાં પહેરે તે શા માટે દિવ્ય સુખનો ગોડતા ન થાય ! ખરો અને નિઃસ્વાર્થ ધર્મ તો આ એક જ છે.

દે હુસત્યા ! આ કાળો નાગ હવે પાસુ ફેરવી તારા પર તાકી રહેવા તૈયાર થયો છે. માટે તું હવે તે ધર્મના 'નવકારસ્તોત્રને' સંભાર. અને હવે પછીના જન્મમાં પણ એ જ ધર્મ માગ.

આવું જ્યાં મારું મન થઈ ગયું અને “નમો અરિદંતાણુ” એ શબ્દ સુખથી કહું છું ત્યાં બીજું કોતુક થયું. જે ભયંકર નાગ માથે પ્રાણ લેવા માટે પાસુ ફેરવતો હતો તે કાળો નાગ ત્યાંથી હળવેથી ખસી ગઈ રાફડા તરફ જતો જણાયો. એના મનથી જ એવી ઇચ્છા ઉપજી કે હું હળવે હળવે ખસકી જઈ,

તો પણ મારાથી જન્મ બનશે તેમ હું એ ધર્મનું શુદ્ધ આચરણ કરીશ.’

‘હે રાજકુમાર ! હવે તું હેઠો પગ આનંદથી મૂકી તારી તલવાર મ્યાનમાં નાંખ. જિનશાસનના શૃંગારતિલક રૂપ મહા મુનીશ્વર અહીં આગળના સામા સુંદર ખાગમાં બિરાજે છે. માટે તું ત્યાં જ. તેઓના મુખ-કમળનો પવિત્ર ઉપદેશ શ્રવણ કરીને તારો માનવજન્મ કૃતાર્થ કર.’

“હે મહા મુનિરાજ ! મણિધરનાં આવાં વચન સાંભળીને હું તો દિંગ થઈ ગયો. શો જૈનધર્મનો પ્રતાપ ! હું મોતના પંજમાંથી છટકી ચૂક્યો, ત્યારે હું દિંગ થઈ ગયો તો ખરો, પરંતુ તે આશ્ચર્યતાની સાથે અહો ! જીવનદાન આપનાર તો એ જ જૈન ધર્મ છે. આ વખતે મારા આનંદનો કશો પાર રહ્યો નહીં. મારું શરીર જ જાણે આખું હર્ષનું બંધાયું હોય તેવું થઈ ગયું, અને તુરંત જ તે દયા લાવનાર નાગદેવને હું પ્રણામ કરી અને તલવાર મ્યાન કરી બીજા રસ્તે થઈ આપના પવિત્ર દર્શન કરવા માટે આ તરફ વળ્યો. હવે મને તે ધર્મની ખરી સૂક્ષ્મતાનો બોધ કરો.”

‘એક નવકાર મંત્રના પ્રતાપથી હું જીવનદાન પામ્યો તો એ આખો ધર્મ પાળતાં શું ન થઈ શકે ? હે ભગવાન ! હવે મને તે નવસરી માળાનો અનુપમ ઉપદેશ બોધો.’

[શાર્દૂલવિદ્યોત્તિ વૃત્ત]

પામ્યો મોઢ મુનિ સુણી મન વિધે, વૃત્તાંત રાગ તણો,
પાછું નિજ ચરિત્ર તે વરણવ્યું, ઉત્સાહ રાખી ધણો;
થાશે ત્યાં મન ભૂપને દઢ દયા, ને બોધ જરી થશે,
ત્રીજો ખંડ ખચીત માન સુખદા, આ મોક્ષમાળા વિધે.

ઉત્તમ ગૃહસ્થ

સંસારમાં રહ્યા છતાં પણ ઉત્તમ શ્રાવકો ગૃહાશ્રમથી આત્મસાધનને સાધે છે; તેઓનો ગૃહાશ્રમ પણ વખણાય છે.

તે ઉત્તમ પુરુષ સામાયિક, ક્ષમાપના, ચોવિહાર-પ્રત્યાખ્યાન ઈં યમનિયમને સેવે છે.

પરપત્ની બણી મા-બહેનની દૃષ્ટિ રાખે છે.

યથાશક્તિ સત્પાત્રે દાન દે છે.

શાંત, મધુરી અને કામળ ભાષા બોલે છે.

સત્શાસ્ત્રનું મનન કરે છે.

બને ત્યાં સુધી ઉપજીવિકામાં પણ માયા, કપટ ઈં કરતો નથી.

સ્ત્રી, પુત્ર, માત, તાત, મુનિ અને ગુરુ એ સધળાંને યથાયોગ્ય સન્માન આપે છે.

માખાપને ધર્મનો ઘોષ આપે છે.

યત્નાથી ધરની સ્વચ્છતા, સંધવું, સીંધવું, શયન ઈં રખાવે છે.

જા૨ ભાવના

વૈરાગ્યની અને તેવા આત્મહિતૈષી વિધ્યેની સુદૃઢતા થવા માટે બાર ભાવના ચિંતવવાનું તત્ત્વજ્ઞાનીઓ કહે છે.

૧. શરીર, વૈભવ, લક્ષ્મી, કુટુંબ, પરિવારાદિક સર્વ વિનાશી છે. જીવનો મૂળ ધર્મ અવિનાશી છે એમ ચિંતવવું તે પહેલી ‘અનિત્યભાવના.’

૨. સંસારમાં મરણ સમયે જીવને શરણ રાખનાર કોઈ નથી; માત્ર એક શુભ ધર્મનું જ શરણ સત્ય છે; એમ ચિંતવવું તે બીજી ‘અશરણભાવના.’

૩. આ આત્માએ સંસારસમુદ્રમાં પર્યાટન કરતાં કરતાં સર્વ ભવ શ્રીધા છે. એ સંસારી જાંજીરથી હું ક્યારે છૂટીશ, એ સંસાર મારો નથી, હું મોક્ષમયી છું, એમ ચિંતવવું તે ત્રીજી ‘સંસારભાવના.’

૪. આ મારો આત્મા એકલો છે. તે એકલો આવ્યો છે, એકલો જશે; પોતાનાં કરેલાં કર્મ એકલો ભોગવશે; એમ ચિંતવવું તે ચોથી ‘એકત્વભાવના.’

૫. આ સંસારમાં કોઈ કોઈનું નથી, એમ ચિંતવવું તે પાંચમી ‘અન્યત્વભાવના.’

૬. આ સરીર-રૂપાવિષયક મગ્ન નાની પાત્ર છે, રાગ-જ્વરને રોકવાનું પાત્ર છે, એ સરીરથી જે ન્યાતો છે, એમ ચિંતવવું તે છઠી 'આશુચિભાવના.'

૭. રાગ, કેવ, અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ દિગ્દાનિક સર્વ આસ્રવ છે, એમ ચિંતવવું તે સાતમી 'આસ્રવભાવના.'

૮. જ્ઞાન-ધ્યાનમાં જીવ પ્રવર્તમાન થઈને નવાં કર્મ બાંધે નહીં, એવી ચિંતવના કરવી તે આઠમી 'સંવરભાવના.'

૯. જ્ઞાનસહિત ક્રિયા કરવી તે નિર્જરાનું કારણ છે, એમ ચિંતવવું તે નવમી 'નિર્જરાભાવના.'

૧૦. લોકસ્વરૂપનું ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, વિનાશસ્વરૂપ વિચારવું તે દશમી 'લોકસ્વરૂપભાવના.'

૧૧. સંસારમાં ભ્રમતાં આત્માને સમ્યક્જ્ઞાનની પ્રસાદી પ્રાપ્ત થવી દુર્લભ છે, વા સમ્યક્જ્ઞાન પામ્યો, તો આશ્રિત સર્વ વિરતિ પરિણામરૂપ ધર્મ પામવો દુર્લભ છે, એવી ચિંતવના તે અગિયારમી 'બોધદુર્લભભાવના.'

૧૨. ધર્મના ઉપદેશક તથા શુદ્ધ શાસ્ત્રના બોધક એવા ગુરુ અને એનું શ્રવણ મળવું દુર્લભ છે, એમ ચિંતવવું તે બારમી 'ધર્મદુર્લભભાવના.'

આ બાર ભાવનાઓ મનનપૂર્વક નિરંતર વિચારવાથી સત્પુરુષો ઉત્તમ પદને પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે.

સત્સંગ એ સર્વ સુખનું મૂળ છે, સત્સંગનો લાભ મળ્યો કે તેના પ્રભાવ વડે વાંછિત સિદ્ધિ થઈ જ પડી છે. ગમે તેવા પવિત્ર થવાને માટે સત્સંગ શ્રેષ્ઠ સાધન છે. સત્સંગની એક ધડી જ લાભ દે છે તે કુસંગનાં એક કાટયાવધિ વર્ષ પણ લાભ ન દઈ શકતાં, અધોગતિમય મહા પાપો કરાવે છે, તેમજ આત્માને મલિન કરે છે.

સત્સંગનો સામાન્ય અર્થ એટલો કે, ઉત્તમનો સહવાસ. જ્યાં સારી હવા નથી આવતી ત્યાં રોગની વૃદ્ધિ થાય છે, તેમ જ્યાં સત્સંગ નથી ત્યાં આત્મરોગ વધે છે. દુર્ગંધથી કંટાળીને જેમ નાકે વસ્ત્ર આડું દઈએ છીએ, તેમ કુસંગથી સહવાસ બંધ કરવાનું અવશ્યનું છે. સંસાર એ પણ એક પ્રકારનો સંગ છે; અને તે અનંત કુસંગરૂપ તેમજ દુઃખદાયક હોવાથી ત્યાગવા યોગ્ય છે. ગમે તે જાતનો સહવાસ હોય પરંતુ જ વડે આત્મસિદ્ધિ નથી તે સત્સંગ નથી.

આત્માને સત્ય રંગ ચઢાવે તે સત્સંગ. મોક્ષનો માર્ગ

ખતાવે તે મૈત્રી. ઉત્તમ શાસ્ત્રમાં નિરંતર એકાગ્ર રહેવું તે પણ સત્સંગ છે. સત્પુરુષોનો સમાગમ એ પણ સત્સંગ છે. મલિન વસ્ત્રને જમ સાગુ તથા જલ સ્વચ્છ કરે છે, તેમ શાસ્ત્રગોધ અને સત્પુરુષોનો સમાગમ આત્માની મલિનતાને ટાળી શુદ્ધતા આપે છે.

જનાથી હંમેશનો પરિચય રહી રાગ, રંગ, ગાન, તાન, અને સ્વાદિષ્ટ ભોજન સેવાતાં હોય તે તમને ગમે તેવો પ્રિય હોય તો પણ નિશ્ચય માનજો કે, તે સત્સંગ નથી પણ કુસંગ છે. સત્સંગથી પ્રાપ્ત થયેલું એક વચન અમૂલ્ય લાભ આપે છે.

તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ મુખ્ય ગોધ એવો કર્યો છે કે, સર્વ સંગ પરિત્યાગ કરી, અંતરમાં રહેલા સર્વ વિકારથી પણ વિરક્ત રહી એકાંતનું સેવન કરો. તેમાં સત્સંગની સ્તુતિ આવી જાય છે, કેવળ એકાંત તે તો ધ્યાનમાં રહેવું કે યોગાભ્યાસમાં રહેવું તે છે, પરંતુ સમસ્વભાવીનો સમાગમ, જમાંથી એક જ પ્રકારની વર્તનતાનો પ્રવાહ નીકળે છે, તે ભાવે એક જ રૂપ હોવાથી ઘણાં માણસો છતાં અને પરસ્પરનો સહવાસ છતાં તે એકાંતરૂપ જ છે, અને તેવી એકાંત માત્ર સંતસમાગમમાં રહી છે.

કદાપિ કદાઈ એમ વિચારશે કે, વિષયીમંડળ મળે છે ત્યાં સમભાવ હોવાથી એકાંત કાં ન કહેવી? તેનું સમાધાન તત્કાળ

છે કે, તેઓ એક સ્વભાવી હોતા નથી. તેમ પરસ્પર સ્વાર્થબુદ્ધિ અને માયાનું અતુલસંધાન હોય છે; અને જ્યાં એ બે કારણથી સમાગમ છે ત્યાં એક સ્વભાવકે નિર્દોષતા હોતાં નથી. નિર્દોષ અને સમસ્વભાવી સમાગમ તો પરસ્પરથી શાંત મુનીશ્વરોનો છે; તેમજ ધર્મધ્યાનપ્રશસ્ત અદ્યારંભી પુરુષનો પણ કેટલેક અંશે છે. જ્યાં સ્વાર્થ અને માયા કપટ જ છે, ત્યાં સમસ્વભાવતા નથી; અને તે સત્સંગ પણ નથી.

સત્સંગથી જે મુખ, આનંદ મળે છે, તે અતિ સ્તુતિયાત્ર છે. જ્યાં શાસ્ત્રોના સુંદર પ્રશ્નો થાય, જ્યાં ઉત્તમ જ્ઞાન, ધ્યાનની મુકથા થાય, જ્યાં સત્પુરુષોનાં ચરિત્ર પર વિચાર બંધાય, જ્યાં તત્ત્વજ્ઞાનના તરંગની લહરીઓ છૂટે, જ્યાં સરળ સ્વભાવથી સિદ્ધાંતવિચાર ચર્ચાય, જ્યાં મોક્ષજન્ય કથન પર પુષ્કળ વિવેચન થાય એવો સત્સંગ તે મહાદુર્લભ છે.

ઠાઈ એમ કહે કે, સત્સંગમંડળમાં શું ઠાઈ માયાની નહી હોય? તો તેનું સમાધાન આ છે: જ્યાં માયા અને સ્વાર્થ હોય છે ત્યાં સત્સંગ જ હોતો નથી. રાજહંસની સભાનો કાગ દેખાવે કદાપિ ન કળાય તો અવશ્ય રાગે કળાશે, મૌન રહ્યો તો મુખમુદ્રાએ કળાશે; પણ તે અધિકારમાં જાય નહીં, તેમજ માયાવીઓ સત્સંગમાં સ્વાર્થે જઈને શું કરે? ત્યાં પેટભર્યાની

અમુક વ્યવહાર-પ્રસંગનો કાળ.

તે સિવાયનો તત્સંબંધી કાર્યકાળ.

પૂર્વિત કર્મોદયકાળ.

નિદ્રાકાળ.

જે તારી સ્વતંત્રતા અને તારા ક્રમથી તારા ઉપજીવન-વ્યવહાર સંબંધી સંતોષિત હોય તો ઉચિત પ્રકારે તારે વ્યવહાર પ્રવર્તાવવો.

તેની એથી બીજા ગમે તે કારણથી સંતોષિત વૃત્તિ ન રહેતી હોય તો તારે તેના કલ્પા પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરી તે પ્રસંગ પૂરે કરવો. અર્થાત્ પ્રસંગની પૂર્ણહિતિ સુધી એમ કરવામાં તારે વિષમ થવું નહીં.

તારા ક્રમથી તેઓનું સારું થાય તેમ કરવાનું સાવધાન-પાતું તારે રાખવું.

[મુખર્ષ: કાગળ ૧૯૪૬]

(૫)

ગયેલી એક પળ પળ પાછી મળતી નથી, અને તે અમૂલ્ય છે, તો પાછી આખી આયુષ્યસ્થિતિ?

એક પળનો હીન ઉપયોગ તે એક અમૂલ્ય કૌસ્તુભ

ખોવા કરતાં પણ વિશેષ હાનિકારક છે, તો તેવી સાઠ પળની એક ઘડીનો હીન ઉપયોગ કરવાથી ટટલી હાનિ થવી જોઈએ ?

એમ જ એક દિન, એક પક્ષ, એક માસ, એક વર્ષ અને અનુક્રમે આખી આયુષ્ય સ્થિતિનો હીન ઉપયોગ એ ટટલી હાનિ અને ટટલાં અશ્રેયનું કારણ થાય એ વિચાર શુદ્ધ હૃદયથી તરત આવી શકશે.

સુખ અને આનંદ એ સર્વ પ્રાણી, સર્વ જીવ, સર્વ સત્ત્વ અને સર્વ જંતુને નિરંતર પ્રિય છે, છતાં દુઃખ અને આનંદ ભોગવે છે એનું શું કારણ હોવું જોઈએ ? અજ્ઞાન અને તે વડે જિંદગીનો હીન ઉપયોગ. હીન ઉપયોગ થતો અટકાવવાને પ્રત્યેક પ્રાણીની ઇચ્છા હોવી જોઈએ, પરંતુ કયા સાધન વડે ?

[મુખર્થ : આસો, ૧૯૫૧]

(૬)

જ્ઞાનીઓએ મનુષ્યપણું ચિંતામણિરત્ન તુલ્ય કહ્યું છે, તે વિચારે તો પ્રત્યક્ષ જણાય તેવું છે. વિશેષ વિચારતાં તો તે મનુષ્યપણાનો એક સમય પણ ચિંતામણિરત્નથી પરમ માહાત્મ્યવાન અને મૂલ્યવાન દેખાય છે અને જે દેહાર્થમાં જ તે મનુષ્યપણું વ્યતીત થયું તો તો એક કૂટી બદામની કિંમતનું નથી, એમ નિઃસંદેહ દેખાય છે.

[વવાણિયા : કારતક વદ ૨ રવિ ૧૯૫૩]

(૭)

ચક્રવર્તીની સમસ્ત સંપત્તિ કરતાં પણ જોનો એક સમય માત્ર પણ વિશેષ મૂલ્યવાન છે, એવો આ મનુષ્યદેહ અને પરમાર્થને અનુકૂળ એવા યોગ સંપ્રાપ્ત છતાં જો જન્મમરણથી રહિત એવા પરમપદનું ધ્યાન રહ્યું નહીં તો આ મનુષ્યત્વને અધિષ્ઠિત એવા આત્માને અનંતવાર ધિક્કાર હો !

જમણે પ્રમાદનો જય કર્યો તેમણે પરમ પદનો જય કર્યો.
[વવાણિયા : જયેષ્ઠ વદિ ૦)) યુધ ૧૯૫૬]

આત્મસિદ્ધિ શાસ્ત્ર

ૐ

શ્રી સદ્ગુરુચરણાય નમઃ :

સ્વરૂપ સમજ્યા વિના, પાપ્યો દુઃખ અનંત;
મનન્યું તે પદ નમું, શ્રી સદ્ગુરુ ભગવંત. ૧
તમાન આ કાળમાં, મોક્ષમાર્ગ બહુ લોપ;
ચોરવા આત્માર્થીને, ભાપ્યો અત્ર અગોપ્ય. ૨
ઈ ક્રિયાજડ થઈ રહ્યા, શુષ્ક જ્ઞાનમાં ડાઈ;
તે ભારગ મોક્ષનો, કરુણા ઉપજ બેઈ. ૩
ઈ ક્રિયામાં રાયતા, અંતરલેદ ન કાંઈ;
નમાર્ગ નિષેધતા, તેહ ક્રિયાજડ આંહિ. ૪
ધિ મોક્ષ છે કલ્પના, ભાપે વાણી માંહિ;
તે મોહાવેશમાં, શુષ્કજ્ઞાની તે આંહિ. ૫
રાગ્યાદિ સદ્ગુરુ તો, જો સહ આતમજ્ઞાન;
મનન આતમજ્ઞાનની, પ્રાપ્તિતણાં નિદાન. ૬

ત્યાગ-વિરાગ ન ચિત્તમાં, થાય ન તેને જ્ઞાન;
 અટકે ત્યાગ વિરાગમાં, તો ભૂલે નિજ જ્ઞાન. ૭
 જ્યાં જ્યાં જ જોયો છે, ત્યાં સમજવું તેહ;
 ત્યાં ત્યાં તે તે આચરે, આત્માથી જન એહ. ૮
 સેવે સદ્ગુરુ ચરણને, લાગી દઈ નિજ પક્ષ;
 પામે તે પરમાર્થને, નિજપદનો લે લક્ષ. ૯
 આત્મજ્ઞાન સમદર્શિતા, વિચરે ઉદયપ્રયોગ;
 અપૂર્વવાણી પરમશ્રુત, સદ્ગુરુ લક્ષણ યોગ્ય. ૧૦
 પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ સમ નહીં, પરોક્ષ જિન ઉપકાર;
 એવો લક્ષ થયા વિના, ભગે ન આત્મવિચાર. ૧૧
 સદ્ગુરુના ઉપદેશવણ, સમજાય ન જિનરૂપ;
 સમજ્યાવણ ઉપકાર શો, સમજ્યે જિનસ્વરૂપ. ૧૨
 આત્માદિ અસ્તિત્વનાં, જહા નિરૂપક શાસ્ત્ર;
 પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ યોગ નહીં, ત્યાં આધાર સુપાત્ર. ૧૩
 અથવા સદ્ગુરુએ કહ્યાં, જો અવગાહન કાજ;
 તે તે નિત્ય વિચારવાં, કરી મતાંતર ત્યાજ. ૧૪
 રોકે જીવન સ્વછંદ તો, પામે અવશ્ય મોક્ષ;
 પામ્યા એમ અનંત છે, લાખ્યું જિન નિર્દોષ. ૧૫

પ્રત્યક્ષ સદગુરુ સમગ્રી, સ્વચ્છંદ તે સિદ્ધાન્ત;
 અન્ય ઉપાય કયાં ચડી, પ્રાચ્યે જગત્તો યાય. ૧૬
 સ્વચ્છંદ, મન આચેદ તથા, વર્તે સદગુરુસક્ત;
 સમહિત તેને બાળિયું, કાચ્છુ ગણી પ્રત્યક્ષ. ૧૭
 નાનાદિક શત્રુ મદા, નિજ છદે ન મરાય;
 ખતાં સદગુરુ શરણમાં, અહપ પ્રયાસે જાય. ૧૮
 જે સદગુરુ ઉપદેશથી, પામ્યો કેવળજ્ઞાન;
 ગુરુ રક્ષા છદ્મરૂપ પાણ, વિનય કરે ભગવાન. ૧૯
 જેવો માર્ગ વિનયતણો, બાળ્યો ધી વીતરાગ;
 મૂળ દેનુ એ માર્ગનો, સમજે કાઈ સુબાળ્ય. ૨૦
 અસદગુરુ એ વિનયનો, લાસ લહે એ કાંઈ;
 મદામોદનીય કર્મગી, ખૂટે ભવજન માંડી. ૨૧
 દોષ સુમુદુ છવ તે, સમજે એવ વિચાર;
 દોષ મતાર્થી છવ તે, અવગેા લે નિર્ધાર. ૨૨
 દોષ મતાર્થી તેડને, યાય ન આતમલક્ષ;
 તેડ મતાર્થી લક્ષણો, અહીં કહ્યાં નિર્પણ. ૨૩

મતાર્થી લક્ષણ

બાળ્યત્યાગ મણ જ્ઞાન નદિ, તે માને ગુરુ સત્ય,
 અથવા નિજકૃણધર્મના, તે ગુરુમાં જ મમત્વ. ૨૪

જે જિન દેહ પ્રમાણુ ને, સમવસરણાદિ રિશ્તિ;
 વર્ણન સમજે જિનનું, રોડી રહે નિજબુદ્ધિ. ૨૫
 પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ યોગમાં, વર્તે દષ્ટિ વિમુખ;
 અસદ્ગુરુને દઢ કરે, નિજ માનાર્થે મુખ્ય. ૨૬
 દેવાદિ ગતિ ભંગમાં, જે સમજે શ્રુતજ્ઞાન;
 માને નિજ મત વેષનો, આગ્રહ મુક્તિનિધાન. ૨૭
 લલિત સ્વરૂપ ન વૃત્તિનું, ત્રલિત વ્રત અભિમાન;
 ત્રહે નહીં પરમાર્થને, લેવા લૌકિક માન. ૨૮
 અથવા નિશ્ચય નય ત્રહે, માત્ર શબ્દની માંય;
 લોપે સદ્વ્યવહારને, સાધન રહિત થાય. ૨૯
 જ્ઞાનદશા પામે નહીં, સાધનદશા ન કાંઈ;
 પામે તેનો સંગ જે, તે ખૂડે ભવમાંહિ. ૩૦
 એ પણ જીવ મતાર્થમાં, નિજમાનાદિ કાળ;
 પામે નહીં પરમાર્થને, અન અધિકારીમાંજ. ૩૧
 નહિ કપાય ઉપશાંતતા, નહીં અંતર વૈરાગ્ય;
 સરળપણું ન મધ્યસ્થતા, એ મતાર્થી દુર્ભાગ્ય. ૩૨
 લક્ષણ કલ્યાં મતાર્થીનાં, મતાર્થ જવા કાળ;
 હવે કહું આત્માર્થીનાં, આત્મ-અર્થ સુખસાળ. ૩૩

આત્માર્થીલક્ષણ

આત્મજ્ઞાન ત્યાં મુનિપણું, તે સાચા ગુરુ હોય;
 બાકી કુળગુરુ કલ્પના, આત્માર્થી નહિ જોય. ૩૪
 પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ પ્રાપ્તિનો, ગણે પરમ ઉપકાર;
 ત્રણે યોગ એકત્વથી, વર્તે આજ્ઞાધાર. ૩૫
 એક હોય ત્રણ કાળમાં, પરમારથનો પંથ;
 પ્રેરે તે પરમાર્થને, તે વ્યવહાર સમંત. ૩૬
 એમ વિચારી અંતરે, શોધે સદ્ગુરુયોગ;
 કામ એક આત્માર્થનું, બીજે નહિ મનરોગ. ૩૭
 કપાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ;
 ભવે ખેદ, પ્રાણીદયા, ત્યાં આત્માર્થનિવાસ. ૩૮
 દશા ન એવી જ્યાંસુધી, જીવ લહે નહિ જોગ;
 મોક્ષમાર્ગ પામે નહીં, મટે ન અંતરરોગ. ૩૯
 આવે જ્યાં એવી દશા, સદ્ગુરુબોધ સુહાય;
 તે બોધે સુવિચારણા, ત્યાં પ્રગટે સુખદાય. ૪૦
 જ્યાં પ્રગટે સુવિચારણા, ત્યાં પ્રગટે નિજ જ્ઞાન;
 જે જ્ઞાને ક્ષય મોહ થઈ, પામે પદ નિર્વાણ. ૪૧
 ઉપજ તે સુવિચારણા, મોક્ષમાર્ગ સમજાય;
 ગુરુશિષ્ય સંવાદથી, ભાષ્યું ષટ્પદ આંહિ. ૪૨

ષટ્પદનામકથન

‘આત્મા છે,’ તે ‘નિત્ય છે,’ ‘છે કર્તા નિજકર્મ’;
‘છે લોકતા,’ વળી ‘મોક્ષ છે,’ ‘મોક્ષ ઉપાય સુધર્મ’. ૪૩
ષટ્સ્થાનક સંક્ષેપમાં, ષટ્દર્શન પણ તેહ;
સમજવા પરમાર્થને, કહ્યાં જ્ઞાનીએ એહ. ૪૪

૧. શંકા-શિષ્ય ઉવાચ :

(આત્માના હોવાપણાંરૂપ પ્રથમ સ્થાનકની શિષ્ય શંકા કહે છે—)
નથી દૃષ્ટિમાં આવતો, નથી જણાતું રૂપ;
ખીજે પણ અનુભવ નહીં, તેથી ન જીવસ્વરૂપ. ૪૫
અથવા દેહ જ આત્મા, અથવા ઈન્દ્રિય પ્રાણ;
મિથ્યા જૂદો માનવો, નહીં જૂડું એંધાણ. ૪૬
વળી જે આત્મા હોય તો, જણાય તે નહિ કેમ?
જણાય જે તે હોય તો, ઘટ પટ આદિ જન્મ. ૪૭
માટે છે નહિ આત્મા, મિથ્યા મોક્ષ ઉપાય;
એ અંતર શંકા તણો, સમજવો સદુપાય. ૪૮

૧. સમાધાન—સદ્ગુરુ ઉવાચ :

(‘આત્મા છે’ એમ સદ્ગુરુ સમાધાન કરે છે—)
ભાસ્યો દેહધ્યાસથી, આત્મા દેહસમાન;
પણ તે બન્ને બિન્ન છે, પ્રગટ લક્ષણે ભાન. ૪૯

થો દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહસમાન;
 તે બન્ને સિન્ન છે, જેમ અસિ ને મ્યાન. ૫૦
 દષ્ટા છે દષ્ટિનો, જે જાણે છે રૂપ;
 અનુભવ જે રહે, તે છે જીવસ્વરૂપ. ૫૧
 નિદ્રિય પ્રત્યેકને, નિજ નિજ વિષયનું જ્ઞાન;
 ઇન્દ્રીના વિષયનું, પણ આત્માને જ્ઞાન. ૫૨
 ન જાણે તેહને, જાણે ન ઇન્દ્રી પ્રાણ;
 માની સત્તા વડે, તેહ પ્રવર્તે જાણ. ૫૩
 અવસ્થાને વિષે, ન્યાયે સદા જાણાય;
 રૂપ ચૈતન્યમય, એ એવાણ સદાય. ૫૪
 પદ આદિ જાણ તું, તેથી તેને જ્ઞાન,
 તારે તે જ્ઞાન નહિ, કહીએ કેવું જ્ઞાન ? ૫૫
 બુદ્ધિ કૃશ દેહમાં, સ્થૂળ દેહ મતિ અલ્પ;
 હોય જે આત્મા, થટે ન આમ વિકલ્પ. ૫૬
 ચૈતનનો ભિન્ન છે, કેવળ પ્રગટ સ્વભાવ;
 પણ પામે નહીં, ત્રણે કાળ દ્વય ભાવ. ૫૭
 માની શંકા કરે, આત્મા પોતે આપ;
 નો કરનાર તે, અચરજ એહ અમાપ. ૫૮

૨. શંકા-શિષ્ય ઉવાચ :

(આત્મા નિત્ય નથી એમ શિષ્ય કહે છે—)

આત્માના અસ્તિત્વના, આપે કહ્યા પ્રકાર;
સંભવ તેનો થાય છે, અંતર કુર્યે વિચાર. ૫૯
ખીજી શંકા થાય ત્યાં, આત્મા નહીં અવિનાશ;
દેહ-યોગથી ઉપજે, દેહ-વિયોગે નાશ. ૬૦
અથવા વસ્તુ ક્ષણિક છે, ક્ષણે ક્ષણે પલટાય;
એ અનુભવથી પણ નહીં, આત્મા નિત્ય જણાય. ૬૧

૨. સમાધાન—સદ્ગુરુ ઉવાચ :

(આત્મા નિત્ય છે એમ સદ્ગુરુ સમાધાન કરે છે—)

દેહ માત્ર સંયોગ છે, વળી જડ, રૂપી, દૃશ્ય;
ચેતનનાં ઉત્પત્તિ, લય, કોના અનુભવ વશ્ય? ૬૨
જના અનુભવ વશ્ય એ, ઉત્પન્ન-લયનું જ્ઞાન;
તે તેથી જૂદા વિના, થાય ન ટુકે ભાન. ૬૩
જ સંયોગો દેખીએ, તે તે અનુભવ દૃશ્ય;
ઉપજે નહીં સંયોગથી, આત્મા નિત્ય પ્રત્યક્ષ. ૬૪
જડથી ચેતન ઉપજે, ચેતનથી જડ થાય;
એવો અનુભવ કોઈને, ક્યારે કદી ન થાય. ૬૫

દોઈ સંયોગોથી નહીં, જની ઉત્પત્તિ થાય;
 નાશ ન તેનો દોઈમાં, તેથી 'નિત્ય' સદાય. ૬૬
 દોધાદિ તરતમ્યતા, સર્પાદિકની માંય;
 પૂર્વજન્મ સંસ્કાર તે, જીવ નિત્યતા ત્યાંય. ૬૭
 આત્મા દ્રવ્યે નિત્ય છે, પર્યાયે પલટાય;
 બાળાદિ વય ત્રણ્યનું, જ્ઞાન એકને થાય. ૬૮
 અથવા જ્ઞાન ક્ષણિકનું; જ જાણી વદનાર;
 વદનારો તે ક્ષણિક નહિ, કર અનુભવ નિર્ધાર. ૬૯
 ક્યારે દોઈ વસ્તુનો, કેવળ હોય ન નાશ;
 ચેતન પામે નાશ તો, કેમાં ભગે તપાસ. ૭૦

૩. શંકા-શિષ્ય ઉવાચ :

(આત્મા કર્મનો કર્તા નથી એમ શિષ્ય કહે છે—)

કર્તા જીવ ન કર્મનો, કર્મજ કર્તા કર્મ;
 અથવા સહજ સ્વભાવ કાં, કર્મ જીવનો ધર્મ. ૭૧
 આત્મા સદા અસંગ ને, કરે પ્રકૃતિ-બંધ;
 અથવા ઈશ્વર-પ્રેરણા, તેથી જીવ અબંધ. ૭૨
 માટે મોક્ષ ઉપાયનો, દોઈ ન હેતુ જણાય;
 કર્મતાણું કર્તાપણું, કાં નહિં, કાં નહિં જાય. ૭૩

૩. સમાધાન—સદ્ગુરુ ઉવાચ :

(કર્મનું કર્તાપણું આત્માને જે પ્રકારે છે
તે પ્રકારે સદ્ગુરુ સમાધાન કરે છે—)

હોય ન ચેતન પ્રેરણા, કોણ મહે તો કર્મ! ૭૪
જડસ્વભાવ નહીં પ્રેરણા, જુઓ વિચારી ધર્મ. ૭૪
જે ચેતન કરતું નથી, થતાં નથી તો કર્મ;
તેથી સદ્ગ જ સ્વભાવ નહિ, તેમજ નહિ જીવધર્મ. ૭૫
કેવળ હોત અસંગ જે, ભાસત તને ન કેમ?
અસંગ છે પરમાર્થથી, પણ નિજભાને તેમ. ૭૬
કર્તા ઈશ્વર કોઈ નહિ, ઈશ્વર શુદ્ધ સ્વભાવ;
અથવા પ્રેરક તે ગણ્યે, ઈશ્વર દોષ પ્રભાવ. ૭૭
ચેતન જે નિજ ભાનમાં, કર્તા આપ સ્વભાવ;
વર્તે નહિ નિજ ભાનમાં, કર્તા કર્મ-પ્રભાવ. ૭૮

૪. શંકા-શિષ્ય ઉવાચ :

(તે કર્મનું લોકતાપણું જીવને નહીં હોય? એમ શિષ્ય કહે છે—)

જીવ કર્મકર્તા કહેા, પણ લોકતા નહિ સોય,
શું સમજે જડ કર્મ કે, ફળ પરિણામી હોય. ૭૯
ફળદાતા ઈશ્વર ગણ્યે, લોકતાપણું સંધાય;
એમ કહે ઈશ્વરતાણું, ઈશ્વરપણું જ જાય. ૮૦

ઈશ્વર સિદ્ધિ થયા વિના, જગત્ નિયમ નહિ હોય;
પછી શુભાશુભ કર્મનાં, ભોગ્યસ્થાન નહિ ઠાય. ૮૧

૪. સમાધાન—સદ્ગુરુ ઉવાચ :

(જીવને પોતાના કરેલાં કર્મનું ભોક્તાપણું છે,

એમ સદ્ગુરુ સમાધાન કરે છે—)

ભાવકર્મ નિજકલ્પના, માટે ચેતનરૂપ;
જીવવીર્યની સ્ફુરણા ગ્રહણ કરે જડધૂપ. ૮૨
ઝેર સુધા સમજે નહીં, જીવ ખાય ફળ થાય;
એમ શુભાશુભ કર્મનું, ભોક્તાપણું જણાય. ૮૩
એક શંક ને એક નૃપ, એ આદિ જ લેદ;
કારણ વિના ન કાર્ય તે, તેજ શુભાશુભ વેદ. ૮૪
ફળદાતા ઈશ્વરતાણી, એમાં નથી જરૂર;
કર્મ સ્વભાવે પરિણમે, થાય ભોગથી દૂર. ૮૫
તે તે ભોગ્ય વિશેષના, સ્થાનક દ્રવ્ય સ્વભાવ;
ગહન વાત છે શિષ્ય આ, કહી સંક્ષેપે સાવ. ૮૬

૫. શંકા-શિષ્ય ઉવાચ :

(જીવનો તે કર્મથી મોક્ષ નથી, એમ શિષ્ય કહે છે—)

કર્તા ભોક્તા જીવ હો, પણ તેનો નહિ મોક્ષ,
વીત્યો કાળ અનંત પણ, વર્તમાન છે દોષ. ૮૭

હમ કરે હમ ભોગો, દેશદિ ગતિ માંક
પણમ કરે નરનાદિ હમ, હમ સંનિ ન કર્યાં ૮૮

પ. સમાધાન તરુણ સમાધાન
(ત કમૈયી હાંતે ભોશ વડે રાક છે,
એમ તરુણ સમાધાન કરે છે)

નરમ સુભાશુભ કર્મ પદ, આપ્યાં સદ્ગુણ પ્રમાણ;
તેમ નિવૃત્તિ સદ્ગુણ, માટે ભોશ સુખાનુ. ૮૯
વીર્યા કાળ અનંત તે, કર્મ સુભાશુભ ભાવ;
તેમ, સુભાશુભ ક્રેડનાં, ઉપજે ભોશસ્વભાવ. ૯૦
દેશદિક સંયોગનો, આત્મલિક વિયોગ;
શિદ્ધ ભોશ સાધનપદે, નિજ અનંત સુખભોગ. ૯૧

૬. શંકા-શિષ્ય ઉવાચ :

(ભોશનો ઉપાય નથી, એમ શિષ્ય કહે છે—)

દોષ કદાપિ ભોશપદ, નહિ અવિરોધ ઉપાય;
કર્મો કાળ અનંતનાં, શાસ્ત્રી છેલાં જાય! ૯૨
અથવા મત દર્શન ધણાં, કહે ઉપાય અનેક;
તેમાં મત સાચો કયો, અને ન એક વિવેક. ૯૩
કઈ જાતિમાં ભોશ છે, કયા વેપમાં ભોશ;
એનો નિશ્ચય ના અને, ધણા ભેદ એ દોષ. ૯૪

તેથી એમ જણાય છે, મળે ન મોક્ષ ઉપાય,
જીવાદિ જાણ્યા તણે, શો ઉપકાર જ થાય? ૯૫
પાંચે ઉત્તરથી થયું, સમાધાન સર્વાંગ;
સમજું મોક્ષ ઉપાય તો, ઉદય ઉદય સદ્ભાગ્ય. ૯૬

૬. સમાધાન—અદ્વયરુ ઉવાચ :

(મોક્ષનો ઉપાય છે, એમ અદ્વયરુ સમાધાન કરે છે—)
પાંચે ઉત્તરની ધર્મ, આત્મા વિષે પ્રતીત;
ધારે મોક્ષોપાયની, સદ્ગત પ્રતીત એ રીત. ૯૭
કર્મભાવ અજ્ઞાન છે, મોક્ષભાવ નિઃવાસ;
અવકાર અજ્ઞાનસમ, નાશે જ્ઞાનપ્રકાશ. ૯૮
જે જે કારણ બંધનાં, તેહ બંધનો પંથ;
તે કારણ છેલ્લે દશા, મોક્ષપંથ ભવઅંત. ૯૯
રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાન એ, મુખ્ય કર્મની અંથ;
ધાય નિવૃત્તિ જોઈથી, તેજ મોક્ષનો પંથ. ૧૦૦
આત્મા સત્ ચૈતન્યમય, સર્વાભાસ રહિત;
જોઈ દેવળ પામીએ, મોક્ષપંથ તે રીત. ૧૦૧
કર્મ અનંત પ્રકારનાં, તેમાં મુખ્યે આઠ;
તેમાં મુખ્યે મોહનીય, હણાય તે કહું પાઠ. ૧૦૨
કર્મ મોહનીય ભેદ બે, દર્શન ચારિત્ર નામ;
હણે બોધ વીતરાગતા, અચૂક ઉપાય આમ. ૧૦૩

શુભ કરે ફળ ભોગવે, દેવાદિ ગતિ માંય;
અશુભ કરે નરકાદિ ફળ, કર્મ રહિત ન કયાંય. ૮૮

૫. સમાધાન—સદ્ગુરુ ઉવાચઃ
(તે કર્મથી જીવનો મોક્ષ થઈ શકે છે,
એમ સદ્ગુરુ સમાધાન કરે છે—)

જમ શુભાશુભ કર્મપદ, જાણ્યાં સફળ પ્રમાણ;
તેમ નિવૃત્તિ સફળતા, માટે મોક્ષ સુખજ. ૮૯
વીત્યો કાળ અનંત તે, કર્મ શુભાશુભ ભાવ;
તેહ શુભાશુભ છેલ્લાં, ઉપજ મોક્ષસ્વભાવ. ૯૦
દેહાદિક સંયોગનો, આત્મંતિક વિયોગ;
સિદ્ધ મોક્ષ શાશ્વતપદે, નિજ અનંત સુખભોગ. ૯૧

૬. શંકા—શિષ્ય ઉવાચ :

(મોક્ષનો ઉપાય નથી, એમ શિષ્ય કહે છે—)
દાય કદાપિ મોક્ષપદ, નહિ અવિરોધ ઉપાય;
કર્મો કાળ અનંતનાં, શાથી છેલ્લાં જાય? ૯૨
અયવા મન દર્શન ધર્મો, કહે ઉપાય અનેક;
તેમાં મન સાચો કર્યો, અને ન અંત વિવેક. ૯૩
કર્મ જનિમાં મોક્ષ છે, કયા વેપમાં મોક્ષ;
એનો નિર્ણય ના અને, ધર્મો બેઠે એ દાય. ૯૪

એમ જણાય છે, મળે ન મોક્ષ ઉપાય,
 હિ જાણ્યા તથો, શો ઉપકાર જ થાય? ૯૫
 ઉત્તરથી થયું, સમાધાન સર્વાંગ;
 મોક્ષ ઉપાય તો, ઉદય ઉદય સદ્ભાગ્ય. ૯૬

૧. સમાધાન—સદ્ગુરુ ઉવાચ :
 ઉપાય છે, એમ સદ્ગુરુ સમાધાન કરે છે—)
 ઉત્તરની થઈ, આત્મા વિષે પ્રતીત;
 મોક્ષોપાયની, સદ્ગ જ પ્રતીત એ રીત. ૯૭
 ભાવ અજ્ઞાન છે, મોક્ષભાવ નિજવાસ;
 ઉપકાર અજ્ઞાનરૂપ, નારો જ્ઞાનપ્રકાશ. ૯૮
 જ કારણ બંધનાં, તેહ બંધનો પંથ;
 કારણ છેલ્લે દશા, મોક્ષપંથ ભવઅંત. ૯૯
 દેવ, અજ્ઞાન એ, મુખ્ય કર્મનીં ગ્રંથ;
 નિવૃત્તિ જરૂરી, તેજ મોક્ષનો પંથ. ૧૦૦
 આ સત્ ચૈતન્યમય, સર્વાભાર રહિત;
 કંઠે પામીએ, મોક્ષપંથ તે રીત. ૧૦૧
 અનંત પ્રકારનાં, તેમાં મુખ્યે આઠ;
 મુખ્યે મોહનીય, હણાય તે કહું પાઠ. ૧૦૨
 મોહનીય બેઠ બે, દર્શન ચારિત્ર નામ;
 બોધ વીતરાગતા, અચૂક ઉપાય આમ. ૧૦૩

કર્મજન્ય ધોષાલિપી, લખે શમાદિક લેહ;
 પ્રત્યક્ષ અનુભવ સર્વને, એમાં શે સંદેહ? ૧૦
 એટલી મત દર્શન તથો, આગ્રહ તેમ વિકલ્પ;
 કલો માર્ગ આ સાંપશે, જન્મ લેલના અલ્પ. ૧૧
 પદ્મપદ્મનાં પદ્મપદ્મ તેં, પૂછ્યા કરી વિચાર;
 તે પદ્મની સર્વાંગતા, મોક્ષમાર્ગ નિર્ધાર. ૧૨
 જનિ વેપનો બેદ નહિ, કલો માર્ગ જો હોય;
 સાધે તે મુક્તિ લહે, એમાં બેદ ન હોય. ૧૩
 કપાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ;
 ભાવે બેદ, અંતર દયા, તે કહીએ નિરાસ. ૧૪
 તે નિજાસુ જીવને, થાય સદ્ગુરુમોધ;
 તો પામે સમકિતને, વર્તે અંતરશોધ. ૧૫
 મત દર્શન આગ્રહ તજી, વર્તે સદ્ગુરુસક્તિ;
 લહે શુદ્ધ સમકિત તે, જ્યાં બેદ ન પક્ષ. ૧૬
 વર્તે નિજ સ્વભાવનો, અનુભવ લક્ષ પ્રતીત;
 વૃત્તિ વહે નિજભાવમાં, પરમાર્થે સમકીત. ૧૭
 વર્ધમાન સમકીત થઈ, ટાળે મિથ્યાભાસ;
 ઉદય થાય આશિષનો, વીતરાગપદ વાસ. ૧૮
 કેવળ નિજસ્વભાવનું, અખંડ વર્તે જ્ઞાન;
 કહીએ કેવળ જ્ઞાન તે, દેહ છતાં નિર્વાણ. ૧૯

કોટિ વર્ષનું સ્વપ્ન પણ, જાગૃત થતાં સમાય;
 તેમ વિભાવ અનાદિનો, જ્ઞાન થતાં દૂર થાય. ૧૧૪
 છૂટે દેહાધ્યાસ તો, નહિ કર્તા તું કર્મ;
 નહિ ભોક્તા તું તેહનો, એજ ધર્મનો મર્મ. ૧૧૫
 એજ ધર્મથી મોક્ષ છે, તું છો મોક્ષસ્વરૂપ;
 અનંત દર્શન જ્ઞાન તું, અવ્યાબાધ સ્વરૂપ. ૧૧૬
 શુદ્ધ, યુદ્ધ, ચૈતન્યધન, સ્વયંજ્યોતિ સુખધામ;
 બીજું કહીએ કેટલું? કર વિચાર તો પામ. ૧૧૭
 નિશ્ચય સર્વે જ્ઞાનીનો, આવી અત્ર શમાય;
 ધરી મૌનતા એમ કહી, સહજ સમાધીમાં. ૧૧૮

શિષ્ય બોધબીજપ્રાપ્તિ કથન

સદ્ગુરુના ઉપદેશથી, આવ્યું અપૂર્વ જ્ઞાન;
 નિજપદ નિજમાંહી લઈ, દૂર થયું અજ્ઞાન. ૧૧૯
 ભાસ્યું નિજસ્વરૂપ તે, શુદ્ધ ચૈતનારૂપ;
 અજર, અમર, અવિનાશી ને, દેહાતીત સ્વરૂપ. ૧૨૦
 કર્તા ભોક્તા કર્મનો, વિભાવ વર્તે જ્યાંય;
 વૃત્તિ વહી નિજભાવમાં, થયો અકર્તા ત્યાંય. ૧૨૧
 અથવા નિજપરિણામ જ, શુદ્ધ ચૈતનારૂપ;
 કર્તા ભોક્તા તેહનો, નિર્વિકલ્પસ્વરૂપ. ૧૨૨
 મોક્ષ કહો નિજશુદ્ધતા, તે પામે તે પંથ;

સમજવ્યો સંતોષમાં, સકળ માર્ગ નિર્ધાય. ૧૨૩
 અહો! અહો! શ્રી સદ્ગુરુ, કરુણાસિંહુ અપાર;
 આ પામર પર પ્રભુ કર્મો, અહો! અહો! ઉપકાર. ૧૨૪
 શું પ્રયુગરણ કને પડે, આત્માળી સૌ દીન;
 તે તો પ્રભુએ આપીઆ, વર્તુ સરણાપીન. ૧૨૫
 આ દેવાદિ આજ્ઞી, વર્તો પ્રભુ આધીન;
 દાસ, દાસ, હું દાસ છું, તેહ પ્રભુનો દીન. ૧૨૬
 પદ સ્થાનક સમજવીને, ભિન્ન બતાવ્યો આપ;
 મ્યાન થકી તરવારવત્, એ ઉપકાર અમાપ. ૧૨૭

ઉપસંહાર

દર્શન પટે સમાય છે, આ પદ સ્થાનક માંહિ;
 વિચારતાં વિસ્તારથી, સંશય રહે ન કાંઈ. ૧૨૮
 આત્મબ્રાંતિ સમ રોગ નહિ, સદ્ગુરુ વેદ્ય સુખણ;
 ગુરુઆજ્ઞા સમ પથ્ય નહિ, ઔપચ વિચાર ધ્યાન. ૧૨૯
 જે ઇચ્છે પરમાર્થ તો, કરે સત્ય પુરુષાર્થ;
 ભવસ્થિતિ આદિ નામ લઈ, છેદે નહિ આત્માર્થ. ૧૩૦
 નિશ્ચયવાણી સાંભળી, સાધન તજવાં નોય;
 નિશ્ચય રાળી લક્ષમાં, સાધન કરવાં સોય. ૧૩૧
 નય નિશ્ચય એકાંતથી, આમાં નથી કહેલ;
 એકાંતે વ્યવહાર નહિ, બન્ને સાથ રહેલ. ૧૩૨

ગચ્છ મતની જે કલ્પના, તે નહિ સદ્વ્યવહાર;
 ભાન નહીં નિગૂંપનું; તે નિશ્ચય નહીં સાર. ૧૩૩
 આગળ જ્ઞાની થઈ ગયા, વર્તમાનમાં હોય.
 થાશે કાળ ભવિષ્યમાં, માર્ગ ભેદ નહીં દાય; ૧૩૪
 સર્વ જીવ છે સિદ્ધસમ, જે સમજે તે થાય;
 સદ્ગુરુઆજ્ઞા જિનદશા, નિમિત્ત કારણ માંય. ૧૩૫
 ઉપાદાનનું નામ લઈ, એ જે તજે નિમિત્ત;
 પામે નહિં સિદ્ધત્વને, રહે બ્રાંતિમાં સ્થિત. ૧૩૬
 મુખથી જ્ઞાન કથે અને, અંતર છૂટયો ન મોહ;
 તે પામર પ્રાણી કરે, માત્ર જ્ઞાનીનો દ્રોહ; ૧૩૭
 દયા, શાંતિ, સમતા, ક્ષમા, સત્ય, ત્યાગ, વૈરાગ્ય;
 હોય મુમુક્ષુ ઘટ વિષે, એહ સદાય મુજગ્ય. ૧૩૮
 મોહ ભાવ ક્ષય હોય જ્યાં, અથવા હોય પ્રશાંત;
 તે કહીએ જ્ઞાનીદશા, બાકી કહીએ બ્રાંત. ૧૩૯
 સકલ જગત તે એઠવત, અથવા સ્વપ્ન સમાન;
 તે કહીએ જ્ઞાનીદશા, બાકી વાચા જ્ઞાન. ૧૪૦
 સ્થાનક પાંચ વિચારીને, છૂટે વર્તે જહ;
 પામે સ્થાનક પાંચમું, એમાં નહીં સંદેહ. ૧૪૧
 દેહ છતાં જની દશા, વર્તે દેહાતીત;
 તે જ્ઞાનીનાં ચરણમાં, હો। વંદન અગણિત. ૧૪૨
 [સં. ૧૯૫૨ ના આસો વદ ૧, ગુરુવાર : નડિયાદ]

દેવથી વિન્ન, સ્વપરપકાશક, પરમ જ્યોતિસ્વરૂપ એવો આ આત્મા, તેમાં નિમગ્ન થાઓ. હે આર્થજનો! અંતર્મુખ થઈ, સ્વપર થઈ, તે આત્મામાં જ રહો તો અનંત અપાર આનંદ અનુભવશો.

સર્વ જગતના જીવો કંઈને કંઈ મેળવીને સુખ પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છે છે. મોટા ચક્રવર્તી રાજા તે પાવુ લંબતા વૈભવ, પરિશ્રદના સંકટપ્રમાં પ્રયત્નવાન છે; અને મેળવવામાં સુખ માને છે; પણ અંદા! જ્ઞાનીઆંજ નો તેથી વિપરીત જ સુખનો માર્ગ નિર્ણીત કર્યો કે કિંમિત્ત માત્ર પાવુ ચક્રવર્તુ' એ જ સુખનો નાશ છે.

વિપયથી જંગી હિન્દ્રિયો આર્ત છે, તેને શીતળ એવું આત્મસુખ, આત્મતત્ત્વ કયાંથી પ્રતીતિમાં આવે ?

પરમ ધર્મરૂપ ચંદ્ર પ્રત્યે, રાહુ જોયો પરિશ્રદ, તેથી હવે હું વિરામ પામવાને જ ઈચ્છું છું.

અમારે પરિશ્રદને શું કરવો છે ?

કશું પ્રયોજન નથી.

‘સર્વોત્કૃષ્ટ સુદ્ધિ ત્યાં સર્વોત્કૃષ્ટ સિદ્ધિ !’

હે આર્થજનો! આ પરમ વાક્યનો આત્માપણે તમે અનુભવ કરો.

[વવાણિયા : જ્યેષ્ઠ ૧૯૫૪]

ક્ષમાપના

હે ભગવાન ! હું બહુ ભૂલી ગયો. મેં તમારાં અમૂલ્ય વચનને લક્ષમાં લીધાં નહીં. મેં તમારાં કહેલાં અનુપમ તત્ત્વો વિચાર કર્યો નહીં. તમારા પ્રણીત કરેલાં ઉત્તમ શીલને મેં સેવ્યું નહીં. તમારાં કહેલાં દયા, શાંતિ, ક્ષમા અને પવિત્રતા મેં ઝોળખ્યાં નહીં.

હે ભગવાન ! હું ભૂલ્યો, આયડ્યો, રજૂયો અને અનંત સંસારની વિટંબનામાં પડ્યો છું. હું પાપી છું. હું બહુ મદોન્મત્ત અને કર્મરજથી કરીને મલિન છું.

હે પરમાત્મા ! તમારાં કહેલાં તત્ત્વ વિના મારો મોક્ષ નથી. હું નિરંતર પ્રપંચમાં પડ્યો છું, અજ્ઞાનથી અંધ થયો છું. મારામાં વિવેકશક્તિ નથી અને હું મૂઠો છું. હું નિરાશ્રિત છું, અનાથ છું.

નિરાગી પરમાત્મા ! હવે હું તમારું, તમારા ધર્મનું અને તમારા મુનિનું શરણ ચડું છું. મારા અપરાધ ક્ષમ થઈ હું તે સર્વ પાપથી મુક્ત થાઉં, એ મારી અભિલાષ છે. આગળ

ભક્તિનો ઉપદેશ

(તોટક છંદ)

શુભ શીતળતામય છાંય રહી, મનવાંછિત જ્યાં ફળપંક્તિ કહી;
જિન ભક્તિ ઇહો તરુ કડપ અહો, ભજિને ભગવંત ભવંત લહો.
નિજ આત્મસ્વરૂપ મુક્ત પ્રગટે, મન તાપ ઉતાપ તમામ મટે;
અતિ નિર્જરતા વણુ દામ ઇહો, ભજિને ભગવંત ભવંત લહો.
સમભાવિ સદા પરિણામ યશે, જડમંદ અધોગતિ જન્મ જશે;
શુભ મંગળ આ પરિપૂર્ણ અહો, ભજિને ભગવંત ભવંત લહો.
શુભ ભાવવટે મન શુદ્ધ કરો, નવકાર મહા પદને સમરો;
નહિ એહ સમાન સુમંત્ર કહો, ભજિને ભગવંત ભવંત લહો.
કરશો ક્ષય કેવળ રાગ કથા, ધરશો શુભ તત્ત્વસ્વરૂપ યથા;
નૃપચંદ્ર પ્રપંચ અનંત દહો, ભજિને ભગવંત ભવંત લહો.
૧૭ મા વર્ષે : વવાણીઆ.

અમૂલ્ય તત્ત્વવિચાર

(હરિગીત છંદ)

બહુ પુણ્યકેરા પુંજથી, શુભ દેહ માનવનો મળ્યો,
તોયે અરે ! ભવચક્રનો, આંટો નહીં એકે ટળ્યો;

સુખ પ્રાપ્ત કરતાં સુખ ટળે છે, લેશ, એ લલ્લે લહો,
ક્ષણ ક્ષણ લયંકર લાવમરણે, કાં અહો રાચી રહો? ૧

લક્ષ્મી અને અધિકાર વધતાં, શું વધ્યું તે તો કહો ?
શું કુટુંબ કે પરિવારથી, વધવાપણું એ નય ગ્રહો;
વધવાપણું સંસારનું, નરદેહને હારી જવો,
એનો વિચાર નહિ અહોહો ! એક પણ તમને હવો !!! ૨

નિર્દોષ સુખ નિર્દોષ આનંદ, દયો ગમે ત્યાંથી લલે;
એ દિવ્ય શક્તિમાન, જેથી જન્મિરેથી નીકળે;
પરવસ્તુમાં નહિં મૂંઝવો, એની દયા મુજને રહી,
એ ત્યાગવા સિદ્ધાંત કે. પશ્ચાત્ હુઃખ તે સુખ નહીં; ૩

હું કોણ છું ? ક્યાંથી થયો ? શું સ્વરૂપ છે માડું ખડું ?
કોના સંબંધે વળગણા છે ? રાખું કે એ પરિહરું ?
એના વિચાર વિવેકપૂર્વક, શાંત લાવે જો કર્યા;
તો સર્વ આત્મિક જ્ઞાનનાં, સિદ્ધાંતતત્ત્વ અનુભવ્યાં. ૪

તે પ્રાપ્ત કરવા વચન કોનું, સત્ય કેવળ માનવું ?
નિર્દોષ નરનું કથન માનો, તેહ જેણે અનુભવ્યું;
રે ! આત્મ તારો ! આત્મ તારો !, શીઘ્ર એને ઓળખો;
સર્વાત્મમાં સમદૃષ્ટિ ધો, આ વંચનને હૃદયે લખો. ૫

૧૭ મા વર્ષ : વવાણીઆ.

સર્વમાન્ય ધર્મ

(ચોપાઈ)

ધર્મતત્ત્વ જો પૂછ્યું મને, તો સંભળાવું રનેહે તને;
 જે સિદ્ધાંત સકળનો સાર, સર્વ માન્ય સહુને હિતકાર. ૧
 ભાખ્યું ભાવણમાં ભગવાન, ધર્મ ન બીજો દયા સમાન;
 અભયદાન સાથે સંતોષ, ઘો પ્રાણીને દળવા દોષ. ૨
 સત્ય શીળને સઘળાં દાન, દયા હોઈને રહ્યાં પ્રમાણ;
 દયા નહીં તો એ નહીં એક, વિના સૂર્ય કિરણ નહીં દેખ. ૩
 પુષ્પપાંખડી ન્યાં ફૂલાય, જિનવરની ત્યાં નહીં આજ્ઞાય;
 સર્વ જીવનું ઇચ્છો સુખ, મહાવીરની શિક્ષા મુખ્ય. ૪
 સર્વ દર્શને એ ઉપદેશ, એ એકાંતે, નહીં વિશેષ;
 સર્વ પ્રકારે જિનનો બોધ, દયા દયા નિર્મળ અવિરોધ ! ૫
 એ ભવતારક સુંદર રાહ, ધરિયે તરિયે કરી ઉત્સાહ;
 ધર્મ સકળનું એ શુભ મૂળ, એ વણ ધર્મ સદા પ્રતિકૂળ. ૬
 તત્ત્વરૂપથી એ ઓળખે, તે જન પહોંચે શાશ્વત સુખે;
 શાંતિનાથ ભગવાન પ્રસિદ્ધ, રાજચંદ્ર કરુણાએ સિદ્ધ. ૭

શ્રી સદ્ગુરુ ચરણાય નમઃ

મૂળ માર્ગ રહસ્ય

મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે, કરી વૃત્તિ અ'ખડ સન્મુખ; મૂ-
નો'ય પૂજાદિની જો કામના રે, નો'ય બહાલુ અંતર ભવદુઃખ. ૧
કરી જોજો વચનની તુલના રે, જોજો શોધીને જિન સિદ્ધાંત;
માત્ર કહેવું પરમારથ હેતુથી રે, કોઈ પામે મુમુક્ષુ વાત. ૨
જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રની શુદ્ધતા રે, એકપણે અને અવિરૂદ્ધ;
જિનમારગ તે પરમાર્થથી રે, એમ કહ્યું સિદ્ધાંતે ખુદ. ૩
લિંગ અને ભેદો જે વૃત્તના રે, દ્રવ્ય દેશ કાળાદિ ભેદ;
પણ જ્ઞાનાદિની જે શુદ્ધતા રે, તે તો ત્રણે કાળે અભેદ. ૪
હવે જ્ઞાન દર્શનાદિ શબ્દનો રે, સંક્ષેપે મુણો પરમાર્થ;
તેને જોતાં વિચારી વિશેષથી રે, સમજાશે ઉત્તમ આત્માર્થ. ૫
છે દેહાદિથી લિન્ન આત્મા રે, ઉપયોગી સદા અવિનાશ;
એમ જાણે સદ્ગુરુ ઉપદેશથી રે, કહ્યું જ્ઞાન તેનું નામ ખાસ. ૬
જે જ્ઞાને કરીને જાણિયું રે, તેની વર્તે છે શુદ્ધ પ્રતીત;
કહ્યું ભગવંતે દર્શન તેહને રે, જેનું બીજું નામ સમકીર્ત. ૭

જેમ આવી પ્રતીતિ હવની રે, લળ્યો સર્વેથી ભિન્ન અસંગ;
 તેવો સ્થિર સ્વભાવ તે ઉપજે રે, નામ આદિ તે આણુલિંગ. ૮
 તે ત્રણે અણે પરિણામથી રે, જ્યાં વર્તે તે આત્મારૂપ;
 તેહ મારગ જિનનો પામિયો રે, કિંવા પામ્યો તે નિજસ્વરૂપ. ૯
 એવાં મૂળ જ્ઞાનાદિ પામવાં રે, અને જવા અનાદિ બંધ;
 ઉપદેશ સદ્ગુરુનો પામવા રે, ટાળી સ્વચ્છંદને પ્રતિબંધ. ૧૦
 એમ દેવ જિનદે બાળિયું રે, મોક્ષ મારગનું શુદ્ધ સ્વરૂપ.
 ભવ્ય જનોના હિતને કારણે રે, સદ્ગોષે કહ્યું સ્વરૂપ. ૧૧

૧૯ મા વર્ષે: આભૂંદ.

આ દ્રુષ્ટ તરફથી પ્રકાશિત થયેલ
 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર'નું ગાન્ય સાહિત્ય

દિગત

૧. રાજપ્રશ્ન	૩. ૫-૨૫
૨. ઉગમતે પ્રભાતે	૩. ૦-૭૫
૩. શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર હવનત્યોતિ	૩. ૧-૨૫
૪. મુખ વિષે વિચાર	૩. ૦-૨૦

ઉગમતે પ્રભાતે

શ્રી સદ્ગુરુ ચરણાય

મૂળ માર્ગ રહસં

મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે, કરી વૃત્તિ
નોય પૂલદિની જો કામના રે, નોય બહાણું
કરી જોજો વચનની તુલના રે, જોજો શોધીને
માત્ર કહેવું પરમારથ હેતુથી રે, કોઈ પાન
જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રની શુદ્ધતા રે, એકપણે ર
જિનમારગ તે પરમાર્થથી રે, એમ કહ્યું નિ
લિંગ અને ભેદો જે વૃત્તના રે, દ્રવ્ય દેશ કા
પણુ જ્ઞાનાદિની જે શુદ્ધતા રે, તે તો ત્રણે કા
હવે જ્ઞાન દર્શનાદિ શબ્દનો રે, સંક્ષેપે સુણો
તેને જોતાં વિચારી વિશેષથી રે, સમજશે ઉત્તમ અ
છે દેહાદિથી બિન્ન આત્મા રે, ઉપયોગી સદા આ
એમ બધું સદ્ગુરુ ઉપદેશથી રે, કહ્યું જ્ઞાન તેનું નામ
જે જ્ઞાને કરીને બળિયું રે, તેની વર્તે છે શુદ્ધ પ્રા
કહ્યું ભગવતે દર્શન તેહને રે, જેનું બીજું નામ સમજ

કેવલ સાર

શ્રી સત્ગુરુ ભક્તિ રહસ્ય

(કોહરા)

હે પ્રભુ! હે પ્રભુ! શું કરું, દીનનાથ દયાળુ;
હું તો દોષ અનામનું, ભાજન શું કરવાળુ. ૧
શુદ્ધ ભાવ મુજમાં નથી, નથી ત્યાં તુજ રૂપ;
નથી કાચના કે દીનના, શું કરું પરમ સ્વરૂપ? ૨
નથી આજ્ઞા ગુરૂદેવની, અચળ કરી ઉરમાંડિ;
આપ તણે વિશ્વાસ દ્રઢ, ને પરમાદર નાહિ. ૩
જોગ નથી સતસંગનો, નથી સત્ એવા જોગ;
કેવળ અર્પણતા નથી, નથી આશ્રય અનુયોગ. ૪
'હું પામર શું કરી શકું'? એવા નથી વિવેક;
ચરણ શરણ ધીરજ નથી, મરણ સુધીની છેક. ૫
અધિંત્ય તુજ માહાત્મ્યનો, નથી પ્રકૃલિત ભાવ;
અંશ ન એકે સ્નેહનો, ન મળે પરમ પ્રભાવ. ૬
અચળરૂપ આસક્તિ નહિ, નહિ વિરહનો તાપ;
કયા અલભ્ય તુજ પ્રેમની, નહિ તેનો પરિતાપ. ૭

પગ, પગ, તારા પગી નાઈ, પગી ન સરખાઈ પાઈ;
 કાઠ નાઈ બિન્દુ કાઠ પો, વારિયે કાઠી ઉપાઈ? ૧૮
 અપમાન અપિત પાપિ, તરણ જગતમાં કુંપિ;
 એ નિજા આત્મા વિના, આપના કરી અંપ? ૧૯
 પતી પતી વાજ પાપકંઠે, ફરી ફરી માણ્ય એજ;
 સરંચુર સંવે, રાજ્ય વાજ, એ દ્રવ્ય કરી દેજ. ૨૦
 ૧૨ મા બંને: સખ ૮.

પરમપદ પ્રાપ્તિની લાવના

(અંતર્ગત)

ગુણશ્રેણી સ્વરૂપ

ૐ

અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?
 ક્યારે થઈશું બાહ્યાંતર નિર્ગંથ ને ?
 સર્વ સંબંધનું બંધન તિલ્લુ છેદીને,
 વિચરશું કવ મહત્પુરૂષને પંથ ને ? અપૂર્વં ૧.

સર્વ લાવથી ઔઠાસીન્યવૃત્તિ કરી,
 માત્ર દેહ તે સંયમ હેતુ હોય ને;
 અન્ય કારણે અન્ય કશું કદપે નહીં,
 દેહે પણ કિંચિત્ મૂર્છા નવ નેય ને. અપૂર્વં ૨.

દર્શનમોહ વ્યતીત થઈ ઉપન્યો બોધ ને,
 દેહ લિન્ન કેવલ ચૈતન્યનું જ્ઞાન ને;
 તેથી પ્રક્ષીણ ચારિત્રમોહ વિલોકિયે,
 વર્તે એવું શુદ્ધસ્વરૂપનું ધ્યાન ને. અપૂર્વં ૩

આત્મસ્થિરતા ત્રણ સંક્ષિપ્ત યોગની,
 મુખ્યપણે તો વર્તે દેહપર્યાંત જો;
 ધોર પરિપક્વ કે ઉપસર્ગ ભયે કરી,
 આવી શકે નહીં તે સ્થિરતાનો અંત જો. અપૂર્વ ૦ ૪

સંયમના હેતુથી યોગપ્રવર્તના,
સ્વરૂપલક્ષે જિનઆજ્ઞા આધીન જો;
તે પણ ક્ષણ ક્ષણ ઘટતી જતી સ્થિતિમાં,
આંતે થાયે નિજ સ્વરૂપમાં લીન જો. અપૂર્વ ૦ ૫

પંચ વિનયમાં રાગદ્વેષ વિરહિતાતા,
 પંચ પ્રમાદે ન ગળે મનનો દ્વાલો નો;
 દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર ને કાળ લાલ પ્રતિષ્ઠનાજી,
 વિચરતું ઉદ્યાધીન પણ વીતકોના નો. અપૂર્વ ૮ ૬

ଶିଖରୀୟେ ଚିତ୍ତ ଶିଖରୀୟାବଳୀ,
 ଶିଖରୀୟେ ଚିତ୍ତ ଶିଖରୀୟାବଳୀ,
 ଶିଖରୀୟେ ଚିତ୍ତ ଶିଖରୀୟାବଳୀ,
 ଶିଖରୀୟେ ଚିତ୍ତ ଶିଖରୀୟାବଳୀ,

1. The first part of the paper is devoted to a general discussion of the problem of the existence of a solution of the system of equations (1) for arbitrary values of the parameters α and β . It is shown that the system has a solution for arbitrary values of the parameters α and β if and only if the condition $\alpha + \beta = 1$ is satisfied.

નગ્નલાવ, મુંડલાવ સહ અસ્નાનતા,
અદંતધોવન આદિ પરમ પ્રસિદ્ધ જો;
કેશ, રોમ, નખ, કે અંગે શૃંગાર નહીં,
દ્રવ્યલાવ સંયમમય નિર્ઐશ્ય સિદ્ધ જો. અપૂર્વ ૯

શત્રુ મિત્ર પ્રત્યે વર્તે સમદર્શિતા,
માન અમાને વર્તે તે જ સ્વલાવ જો;
હવિત, કે મરણે નહીં ન્યૂનાધિકતા,
ભવ મોક્ષે પણ શુદ્ધ વર્તે સમલાવ જો. અપૂર્વ ૧૦.

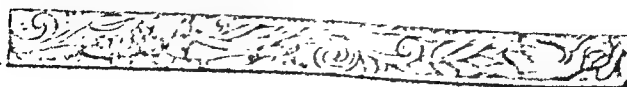
એકાકી વિચરતો વળી સ્મશાનમાં,
વળી પર્વતમાં વાઘ સિંહ સંયોગ જો;
અડોલ આસન ને મનમાં નહીં ફોલતા,
પરમમિત્રનો જાણે પામ્યા યોગ જો. અપૂર્વ ૧૧

ઘોર તપશ્ચર્યામાં પણ મનને તાપ નહીં,
સરસ અન્ને નહીં, મનને પ્રસન્નલાવ જો;
રજકણ કે રિદ્ધિ વૈમાનિકદેવની,
સર્વે માન્યા પુદ્ગલ એક સ્વલાવ જો. અપૂર્વ ૧૨

એમ પરાજય કરીને આરિત્રમોહનો,
આવું ત્યાં ન્યાં કરણ અપૂર્વ લાવ જો;
શ્રેણી ક્ષપકતણી કરીને આરૂઢતા,
અનન્ય ચિંતન અતિશય શુદ્ધ સ્વલાવ જો. અપૂર્વ ૧૩

મોહ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર તરી કરી,
 સ્થિતિ ત્યાં જ્યાં ક્ષીણમોહ શુણ્ણસ્થાન જો;
 અંત સમય ત્યાં પૂર્ણ સ્વરૂપ વીતરાગ થઈ,
 પ્રગટાવું નિજ કેવળજ્ઞાન નિધાન જો. અપૂર્વ ૦ ૧૪
 ચાર કર્મ ધનઘાતી તે વ્યવચ્છેદ જ્યાં,
 લવનાં બીજતણા આત્યંતિક નાશ જો;
 સર્વભાવ જ્ઞાતા દ્રષ્ટા સહ શુદ્ધતા,
 કૃતકૃત્ય પ્રભુ વીર્ય અનંત પ્રકાશ જો. અપૂર્વ ૦ ૧૫
 વેદનીયાદિ ચાર કર્મ વર્તે જહાં,
 બળી સીંદરીવત્ આકૃતિ માત્ર જો;
 તે દેહાયુષ આધીન જેની સ્થિતિ છે,
 આયુષ પૂર્ણ, મટિયે દૈહિક પાત્ર જો. અપૂર્વ ૦ ૧૬
 મન, વચન, કાયા તે કર્મની વર્ગણા,
 છુટે જહાં સકળ પુદ્ગલ સંબંધ જો;
 એવું અયોગી શુણ્ણસ્થાનક ત્યાં વર્તી, જો
 મહાભાગ્ય સુખદાયક પૂર્ણ અબંધ જો. અપૂર્વ ૦ ૧૭
 એક પરમાણુ માત્રની મળે ન સ્પર્શતા,
 પૂર્ણકલંકરહિત અદોલસ્વરૂપ જો;
 શુદ્ધ નિરંજન ચૈતન્યમૂર્તિ અનન્યમય,
 અશુર, લઘુ, અનૂર્ત સહજપદરૂપ જો. અપૂર્વ ૦ ૧૮

પૂર્વપ્રયોગાદિ કારણના યોગથી,
ઉર્ધ્વગમન સિદ્ધાલય પ્રાપ્ત સુસ્થિત લે;
સાદિ અનંત અનંત સમાધિ સુખમાં,
અનંત દર્શન, જ્ઞાન, અનંત સહિત લે. અપૂર્વ ૦ ૧૯

જે પદ શ્રી સર્વજ્ઞ હીડું જ્ઞાનમાં,
કહી શક્યા નહીં પણ તે શ્રી ભગવાન લે;
તેહ સ્વરૂપને અન્ય વાણી તે શું કહે ?
અનુભવગોચર માત્ર રહ્યું તે જ્ઞાન લે. અપૂર્વ ૦ ૨૦

એહ પરમપદ પ્રાપ્તિનું કયું ધ્યાન ગેં,
ગળ વગરને હાલ મનોરથરૂપ લે;
તોપણ નિશ્ચય રાજચંદ્ર મનને રહ્યો,
પ્રભુ આજ્ઞાએ યાશું તે જ સ્વરૂપ લે. અપૂર્વ ૦ ૨૧

૨૮ મા વર્ષે : વવાણીઆ.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર સ્વચાત્મ દશા પ્રકાશા.

ધન્ય રે દિવસ આ અહો, જાગી રે શાંતિ અપૂર્વ રે;
 દશ વર્ષે રે ધારા ઉલસી, મટયો ઉદય કર્મનો ગર્વ રે. ધન્ય૦ ૧
 આગણીસસે ને એકત્રીસે, આવ્યો અપૂર્વ અનુસાર રે;
 આગણીસસે ને બેતાલીસે, અદ્ભુત વૈરાગ્ય ધાર રે. ધન્ય૦ ૨
 આગણીસસે ને સુડતાલીસે, સમકિત શુદ્ધ પ્રકાશ્યુ રે;
 શ્રુત અનુભવ વધતી દશા, નિજ સ્વરૂપ અવલાસ્યુ રે. ધન્ય૦ ૩
 ત્યાં આવ્યો રે ઉદય કારમો, પરીગ્રહ કાર્ય પ્રપંચ રે;
 જેમ જેમ તે હડસેલીએ, તેમ વધે ન ઘટે રંચ રે. ધન્ય૦ ૪
 વધતું એમ જ ચાલિયું, હવે દીસે ક્ષીણ કાંઈ રે;
 ક્રમે કરીને રે તે જશે, એમ ભાસે મનમાંહિ રે. ધન્ય૦ ૫
 યથા હેતુ જે ચિત્તનો, સત્ય ધર્મનો ઉદ્ધાર રે;
 થશે અવશ્ય આ દેહથી, એમ થયો નિરધાર રે. ધન્ય૦ ૬
 આવી અપૂર્વ વૃત્તિ અહો, થશે અપ્રમત્ત યોગ રે;
 કેવળ લગભગ ભૂમિકા, સ્પર્શીને દેહ વિયોગ રે. ધન્ય૦ ૭
 અવશ્ય કર્મનો લોગ છે, લોગવવો અવશેષ રે;
 તેથી દેહ એક જ ધારીને, જાશું સ્વરૂપ સ્વદેશ રે. ધન્ય૦ ૮

૩૦ ના વર્ષે : વવાળીઆ.

વચનકાયમાં પણ દૂપણ આવવાથી સામાયિકમાં દોષ લાગે છે. મન, વચન અને કાયાના થઈને બત્રીશ દોષ ઉત્પન્ન થાય છે. દશ મનના, દશ વચનના અને બાર કાયાના એમ બત્રીશ દોષ જાણવા અવશ્યના છે. જે જાણવાથી મન સાવધાન રહે છે.

૧. મનના દશ દોષ

૧. અવિવેકદોષ—સામાયિકનું સ્વરૂપ નહીં જાણવાથી મનમાં એવો વિચાર કરે કે આથી શું ફળ થવાનું હતું? આથી તે કાણ તથુ? હશે? એવા વિકલ્પનું નામ 'અવિવેક દોષ.'

૨. યશોવાંચ્છાદોષ—પોતે સામાયિક કરે છે એમ અન્ય મનુષ્યો જાણે તો પ્રશંસા કરે તે ઈચ્છાએ સામાયિક કરે ઈં તે 'યશોવાંચ્છાદોષ.'

૩. ધનવાંચ્છાદોષ—ધનની ઈચ્છાએ સામાયિક કરવું તે 'ધનવાંચ્છાદોષ.'

૪. ગર્વદોષ—મને લોકો ધર્મી કહે છે અને હું સામાયિક પણ તેવું જ કરું છું? એવો અધ્યવસાય તે 'ગર્વદોષ.'

૫. ભયદોષ—હું શ્રાવકકુળમાં જન્મ્યો છું, મને લોકો મોટા તરીકે માન દે છે, અને જે સામાયિક નહીં કરું તે

કહેશે કે એટલું પણ નથી કરતો; એથી નિંદા થશે એ 'ભયદોષ.'

૬. નિદાનદોષ-સામાયિક કરીને તેનાં ફળથી ધન, સ્ત્રી, પુત્રાદિક મેળવવાનું કહે છે તે 'નિદાનદોષ.'

૭. સંશયદોષ-સામાયિકનું પરિણામ હશે કે નહીં દોષ, એ વિદ્યુત્તે તે 'સંશયદોષ.'

૮. કપાયદોષ-સામાયિક શોધાદિકથી કરવા જેસી અથ, જે કંઈ કાચગુથી ખરી દોષ, માન, માયા, લોભમાં વૃત્તિ થશે તે કપાયદોષ.

૯. અવિનયદોષ-વિનય વગર સામાયિક કરે તે 'અવિનયદોષ.'

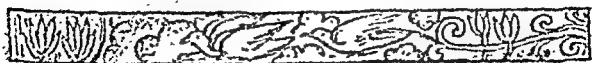
૧૦. અબદુમાનદોષ-પ્રાક્તિલાવ અને હિમંગપૂર્વક સામાયિક ન કરે તે 'અબદુમાનદોષ.'

૨. વચનના દશ દોષ

૧. દુષોક્તદોષ-સામાયિકમાં દુષવચન યોગ્યું તે 'દુષોક્તદોષ.'

૨. સદસાત્કારદોષ-સામાયિકમાં સાદસથી અવિચાર-પૂર્વક વાક્ય યોગ્યું તે 'સદસાત્કારદોષ.'

૩. અસદારોપણદોષ-ગીજને ખોટા બોધ આપે તે 'અસદારોપણદોષ.'

૪. નિરપેક્ષદોષ—સામાયિકમાં શાસ્ત્રની દરકાર વિવાક્ય બોલે તે 'નિરપેક્ષદોષ.'
૫. સંક્ષેપદોષ—શુભનાં પાઠ કૃત્તાદિક કાંકમાં બોલનામે. અને ચતુર્થ ઉચ્ચાર કરે નહીં તે 'સંક્ષેપદોષ.'
૬. ક્લેશદોષ—કોઈથી કંકાર કરે તે 'ક્લેશદોષ.'
૭. વિકથાદોષ—ચાર પ્રકારની વિકથા માંડી બેસે તે 'વિકથાદોષ.'
૮. હાસ્યદોષ—સામાયિકમાં કોઈની હાંસી, મરકરી કરે તે 'હાસ્યદોષ.'
૯. અશુદ્ધદોષ—સામાયિકમાં સૂત્રપાઠ ન્યૂનાધિક અને અશુદ્ધ બોલે તે 'અશુદ્ધદોષ.'
૧૦. મુણમુણદોષ—ગડબડગોટાથી સામાયિકમાં સૂત્રપાઠ બોલે, જ પોતે પણ પૂરું માંડ સમજી શકે તે 'મુણમુણદોષ.'

૩. કાયાના બાર દોષ

૧. અયોગ્યઆસનદોષ—સામાયિકમાં પગ પર પગ ચઢાવી બેસે એ ગુર્વાદિકતુ અવિનય રૂપ આસન, માટે એ પહેલો 'અયોગ્યઆસનદોષ.'

૨. અસાસનદોષ-દમમને અસને બેસી સામાયિક કરે, નયવા વારવાર અડધી ડાહ્યું થઈ તેને આસને બેસે તે 'અસાસનદોષ.'

૩. અસદ્ગિદ્દોષ-કર્તવ્યમાં આંખ મંચળ મળે તે 'અસદ્ગિદ્દોષ.'

૪. સાવચ્છિયાદોષ-સામાયિકમાં કઈ પાપક્રિયા કરેની સંજ્ઞા કરે તે 'સાવચ્છિયાદોષ.'

૫. આલંબનદોષ-બીનાદિએ એટીંગનું દઈ બેસે બીજા બેઠેલાં જનુ આદિકનો નાશ થાય અને પેતાને પ્રમાદ થયે તે 'આલંબનદોષ.'

૬. આકુંચનપ્રસારણદોષ-દાઘપગ સંકોચે, સાંબા રે એ આદિ તે 'આકુંચનપ્રસારણદોષ.'

૭. આસસદોષ-અંગ મરડે, ટચાકા વગાટે એ આદિ 'આસસદોષ.'

૮. મોટનદોષ-આંગળી વગેરે ઘાંટી કરે, ટચાકા વગાટે 'મોટન દોષ.'

૯. મલદોષ-પરહાવરડ કરી સામાયિકમાં ચળ કરી લે ખળેરે તે 'મલદોષ.'

પ્રતિક્રમણ લક્ષપૂર્વક કરી શકતા નથી. તો પણ દેવળ નવરાશ કરતાં એમાં જરૂર કંઈક ફેર પડે છે.

સામાયિક પણ પુરું જ એવોને આવડતું નથી તેઓ બિચારા. સામાયિકમાં બહુ મૂંઝાય છે. કેટલાક ભારે કર્મીઓ એ અવસરમાં વ્યવહારના પ્રયત્નો પણ ઘડી રાખે છે. આથી સામાયિક બહુ દોષિત થાય છે.

વિધિપૂર્વક સામાયિક ન થાય એ બહુ ખેદકારક અને કર્મની બાદુલ્યતા છે. સાઠ ઘડીના અહોરાત્ર વ્યર્થ ચાલ્યા જાય છે. અસંખ્યાતા દિવસથી ભરેલાં અને તા કાળચક્ર વ્યતીત કરતાં પણ જ સાર્થક ન થયું તે બે ઘડીની વિશુદ્ધ સામાયિક સાર્થક કરે છે.

લક્ષપૂર્વક સામાયિક થવા માટે સામાયિકમાં પ્રવેશ કર્યા પછી ચાર લોગસ્સથી વધારે લોગસ્સનો કાચોત્સર્ગ કરી ચિત્તની કંઈક સ્વસ્થતા આણવી. પછી સૂત્રપાઠ કે ઉત્તમ ગ્રંથનું મનન કરવું. વૈરાગ્યનાં ઉત્તમ કાવ્યો બોલવાં, પાછળનું અધ્યયન કરેલું સ્મરણ કરી જવું. નૂતન અભ્યાસ થાય તો કરવો. દોઢ ને શાસ્ત્રાધારથી બોધ આપવો; એમ સામાયિકી કાળ વ્યતીત કરવો.

મુનિરાજનો જે સમાગમ હોય તો આગમવાણી સાંભળવી

યગેશ પાપનો પશ્ચાત્તાપ તે વડે થઈ શકે છે.

શુદ્ધ બાલ વડે કરી પશ્ચાત્તાપ કરવાથી દેશ પાપ થતાં પરજોડકામ અને અનુકંપા છૂટે છે; આત્મા દામળ થાય છે. ત્યાગના યોગ્ય વસ્તુનો વિવેક આવતાં આવે છે. બાગવાન સાક્ષીએ અજ્ઞાન દિવ ને દેવ દેવ વિસ્મરણ થયા દેવ તેનો પશ્ચાત્તાપ પણ થઈ શકે છે. આમ એ નિર્ગુણ કરવાનું ઉત્તમ સાધન છે.

એનું 'આવશ્યક' એવું પણ નામ છે. આવશ્યક એટલે અવશ્ય કરીને કરવા યોગ્ય, એ સત્ય છે. તે વડે આત્માની મલિનતા ખસે છે, માટે અવશ્ય કરવા યોગ્ય ન છે.

સાયંઠાળે જે પ્રતિક્રમણ કરવામાં આવે છે તેનું નામ દેવસીય પ્રતિક્રમણું એટલે દિવસ રાંખંધી પાપનો પશ્ચાત્તાપ; અને રાત્રિના પાછલા ભાગમાં જે પ્રતિક્રમણ કરવામાં આવે છે તે રાઈ પ્રતિક્રમણું કહેવાય છે. દેવસીય અને રાઈ એ પ્રાકૃત ભાષાના શબ્દો છે.

પખવાડિયે કરવાનું પ્રતિક્રમણ તે પાક્ષિક અને સંવત્સરે કરવાનું તે સાંવત્સરિક કહેવાય છે. સત્પુરુષોએ યોગનાથી બાંધેલો એ સુંદર નિયમ છે.

કેટલાક સામાન્ય જુદિમાનો એમ કહે છે કે દિવસ અને

રાત્રિનું સવારે પ્રાયશ્ચિત્તરૂપ પ્રતિક્રમણ કર્યું હોય તો કંઈ ખોટું નથી, પરંતુ એ કહેતું પ્રમાણિક નથી. રાત્રિએ અકસ્માત અમુક કારણ કે કાળવર્ષ થઈ પડે તો દિવસ સંબંધી પણ રહી જાય.

પ્રતિક્રમણસૂત્રની યોજના બહુ સુંદર છે. એનાં મૂળ તત્ત્વ બહુ ઉત્તમ છે. જમ બને તેમ પ્રતિક્રમણ ધીરજથી, સમજાય એવી ભાષાથી, શાંતિથી, મનની એકાગ્રતાથી અને યત્ના—પૂર્વક કરવું.

સામાન્ય જિલ્લિયમ

૧. પ્રભાત પહેલાં જાગૃત થઈ, નમસ્કાર મંત્રનું સ્મરણ કરી મન વિશુદ્ધ કરવું. પાપવ્યાપારની વૃત્તિ શેષી રાત્રિ સંબંધી થયેલા દોષનું ઉપયોગપૂર્વક પ્રતિક્રમણ કરવું.

૨. પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી યથાવસર ભગવાનની ઉપાસના સ્તુતિ તથા સ્વાધ્યાયથી કરીને મનને ઉજ્જવલ કરવું.

૩. માતાપિતાનો વિનય કરી, આત્મહિતનું લક્ષ હુલાય નહીં, તેમ યત્નાથી સંસારી કામમાં પ્રવર્તન કરવું.

૪. પોતે ભોજન કરતાં પહેલાં સત્પાત્રે દાન દેવાની પરમ આતુરતા રાખી તેવો યોગ મળતાં યથોચિત પ્રવૃત્તિ કરવી.

૫. આહાર-વિહારનો નિયમિત વખત રાખવો તેમજ સત્ શાસ્ત્રના અભ્યાસનો અને તાત્ત્વિક ગ્રંથના મનનનો પણ નિયમિત વખત રાખવો.

૬. સાયંકાળે સંધ્યાવશ્યક ઉપયોગપૂર્વક કરવું.

૭. ચોવિહાર પ્રત્યાખ્યાન કરવું.

૮. નિયમિત નિદ્રા લેવી.

૬. સુતા પદેશાં અદાર પાપરથાનક, દાદગાનદોષ એ
તેવે જીવને દામાવી, પંચાપરમેષ્ટી મંગલું મેગણ કરી, મત
શાંતિથી સગાપિશાને ચયન કરવું.

આ સામાન્ય નિયમો બહુ લાભદાયક થશે. એ તમ
સંલેખમાં કહ્યા છે. સૂદગ વિચારથી અને તેમ પ્રવર્તવાથી
વિશેષ મંગલદાયક થશે.

(૧)

ભાઈ, આટલું તારે અવશ્ય કરવા જવું છે:—

૧. દેહમાં વિચાર કરનાર બેઠો છે તે દેહથી ભિન્ન છે ? તે સુખી છે કે દુઃખી ? એ સંભારી લે.

૨. દુઃખ લાગશે જ, અને દુઃખનાં કારણો પણ તને દૃષ્ટિ-ગોચર થશે: તેમ છતાં કદાપિ ન થાય તો મારાં કાઈ ભાગને વાંચી જ, એટલે સિદ્ધ થશે. તે ટાળવા માટે જ ઉપાય છે તે એટલો જ કે તેથી બાહ્યાભ્યંતર રહિત થવું.

૩. રહિત થવાય છે. એાર દશા અનુભવાય છે, એ પ્રતિજ્ઞા-પૂર્વક કહું છું.

૪. તે સાધન માટે સર્વસંગપરિત્યાગી થવાની આવશ્યકતા છે. નિર્ઐય સદ્ગુરુના ચરણમાં જઈને પડવું યોગ્ય છે.

૫. જવા ભાવથી પડાય તેવા ભાવથી સર્વકાળ રહેવા માટેની વિચારણા પ્રથમ કરી લે. જે તને પૂર્વકર્મ બળવાન લાગતાં હોય તો અત્યાગી, દેશત્યાગી રહીને પણ તે વસ્તુને

સંસારીશ નહીં.

૬. પ્રથમ ગમે તેમ કરી તું તારું જીવન જાણુ. જાણવું શા માટે કે ભવિષ્યસમાધિ થવા. અત્યારે અપ્રમાદી થવું.

૭. તે આયુષ્યનો માનસિક આત્મોપયોગ તો નિર્વેદમાં ખખ.

૮. જીવન બહુ ટૂંકું છે, ઉપાધિ બહુ છે, અને ત્યાગ થઈ જાય તેમ નથી તો, નીચેની વાત પુનઃ પુનઃ લક્ષમાં રાખ.

૧. જિજ્ઞાસા તે વસ્તુની રાખવી.

૨. સંસારને બંધન માનવું.

૩. પૂર્વકર્મ નથી એમ ગણી પ્રત્યેક ધર્મ સેવ્યા જવો. તેમ છતાં પૂર્વકર્મ નડે તો શોક કરવો નહીં.

૪. દેહની જટલી ચિંતા રાખે છે તેટલી નહીં પણ એથી અનંત ગણી ચિંતા આત્માની રાખ, કારણ અનંત ભવ એકે ભવમાં ટાળવા છે.

૫. ન ચાલે તો પ્રતિશ્રોતી થા.

૬. જમાંથી જટલું થાય તેટલું કર.

૭. પરિણામિક વિચારવાળો થા.

૮. અનુત્તરવાસી થઈને વર્ત.

૯. છેવટનું સમયે સમયે ચૂકીશ નહીં. એજ ભ
મણુ અને એજ ધર્મ.

[વિ. સં. ૧૯૪૬]

(૨)

સમજીને અલ્પભાષી થનારને પશ્ચાત્તાપ કરવાનો થો
જ અવસર સંભવે છે.

હે નાથ! સાતમી તમતમપ્રભા નરકની વેદના મળી હો
તો વખતે સમ્મત કરત. પણ જગતની મોહિની સમ્મત થત
નથી.

પૂર્વનાં અશુભ કર્મ ઉદય આવ્યે વેદતાં જો શોચ કરે
છો, તો હવે એ પણ ધ્યાન રાખો કે નવાં બાંધતાં પરિણામે તેવ
તો બાંધતાં નથી?

આત્માને જાળખવો હોય તો આત્માના પરિચયી થવું,
પરવસ્તુના ત્યાગી થવું.

જટલા પોતાની પુદ્ગલિક મોટાઈ ઇચ્છે છે તેટલા હલકા
સંભવે.

પ્રશસ્ત પુરુષની ભક્તિ કરો, તેનું સ્મરણ કરો; ગુણચિંતન
કરો.

[મુંબઈ : વિ. સં. ૧૯૪૫]

(૩)

હે છવ, તું જમા મા, તને કિત કહું છું.

અંતરમાં સુખ છે; બહાર શોધવાથી મળશે નહીં.

અંતરનું સુખ અંતરની સમગ્રણીમાં છે; સ્થિતિ થવા માટે બાહ્ય પ્રયત્નોનું વિસ્મરણ કર, આકર્ષ્ય બ્રહ્મ.

સમગ્રણી રહેતી બહુ દુર્લભ છે. નિમિત્તાધીન વૃત્તિ ફરી ફરી ચલિત થઈ જશે. ન થવા અગળ ગંભીર ઉપયોગ રાખ.

આ કમ સયાગ્યોગ્યપણે આદ્યો આવ્યો તો તું છવન-યાગ કરતો રહીશ, મૂંઝાઈશ નહીં, નિર્ગમ્ય થઈશ.

જમા મા. તને કિત કહું છું.

આ મારું છે એવા ભાવની વ્યાખ્યા પ્રાપ્તે ન કર.

આ તેનું છે એમ માની ન બેસ.

આ માટે આગ કરવું છે એ સવિધ્યનિર્ગમ્ય ન કરી રાખ.

આ માટે આમ ન થયું હોત તો સુખ થાત એમ સ્મરણ ન કર.

આટલું આ પ્રમાણે હોય તો સારું એમ આશંક ન કરી રાખ.

આણે મારા પ્રતિ ઉચિત કર્યું એવું સ્મરણ ન રાખ.

આ મને અશુભ નિમિત્ત છે એવો વિકલ્પ ન કર.

આ મને શુભ નિમિત્ત છે એવી દૃઢતા માની ન બેસ.

આ ન હોત તો હું બંધાત નહીં એમ અચળ વ્યાખ્યા નહીં કરીશ.

પૂર્વકર્મ બળવાન છે, માટે આ બધો પ્રસંગ મળી આવશે એવું એકાંતિક ગ્રહણ કરીશ નહીં.

પુરુષાર્થનો જય ન થયો એવી નિરાશા સ્મરીશ નહીં.

ખીજના દોષે તને બંધન છે એમ માનીશ નહીં.

તારે નિમિત્તે પણ ખીજને દોષ કરતો જુલાવ.

તારે દોષે તને બંધન છે એ સંતની પહેલી શિક્ષા છે.

તારો દોષ એટલો જ કે અન્યને પોતાનું માનવું, પોતે પોતાને જૂલી જવું.

એ બધામાં તારી લાગણી નથી, માટે જુદે જુદે સ્થળે તેં સુખની કલ્પના કરી છે. હે મૂઢ, એમ ન કર:—

એ તને તેં દિત કહ્યું.

અંતરમાં સુખ છે.

[મુબરક : દાગણ ૧૯૪૬]

(૪)

પરમ સત્ય છે. }
 પરમ સત્ય છે. } ત્રિકાળ એમ જ છે.
 પરમ સત્ય છે. }

વ્યવહારના પ્રસંગને સાવધાનપણે, મંદ ઉપયોગે સમતા
 ખાતે નિહાળ્યો આવજો.

બીજા તારું કેમ માનતા નથી, એવો પ્રશ્ન તારા અંતરમાં
 ન જોગો.

બીજા તારું માને છે એ ઘણું ચોગ્ય છે, એવું સ્મરણ
 તને ન થાઓ.

તું સર્વ પ્રકારે તારાથી પ્રવર્તો.

જીવન-અજીવન પર સમવૃત્તિ દો.

જીવન દો તો એ જ વૃત્તિએ પૂર્ણ દો.

શુદ્ધવાસ ન્યાં સુધી સ્થિત દો ત્યાં સુધી વ્યવહાર
 પ્રસંગમાં પણ સત્ય તે સત્ય દો.

શુદ્ધવાસમાં તેમાં જ લક્ષ દો.

શુદ્ધવાસમાં પ્રસંગીઓને ઉચિત વૃત્તિ રાખતાં શીખવ,
 સંવેગો સમાન જ માન.

ત્યાં સુધીનો તારો કાળ ધણો જ ઉચિત જાણો.

